

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA SLOVENISTIKO

Diplomsko delo

ANTON INGOLIČ IN ZGODOVINSKI ROMAN

(ključne besede: Anton Ingolič / Ugasla dolina / Pradedje / Gorele so
grmade / slovenska književnost / zgodovinski roman / diplomsko delo)

MENTOR:

Dr. Miran Hladnik

KANDIDATKA:

Tihana Gvozdić (1980)

Ptuj, december 2003

ZAHVALA

Zahvaljujem se Miranu Hladniku za vso pomoč pri pisanju diplomske naloge ter vsem tistim, ki so me podpirali in bili z mano v dobrih in slabih trenutkih

Tihana Gvozdić

KAZALO

1 UVOD	6
2 BESEDA O AVTORJU	7
3 SPLOŠNO O ZGODOVINSKEM ROMANU	11
4 POVEST ALI ROMAN	12
5 ANTON INGOLIČ MED PREDHODNIKI IN NASLEDNIKI	13
6 KRATKA VSEBINA	13
6.1 UGASLA DOLINA	13
6.2 PRADEDJE	14
6.3 GORELE SO GRMADE	16
7 NAČELA ZGODOVINSKEGA ROMANA	17
7.1 UMEŠČENOST V PRETEKLOST, KI AVTORJU NI IZKUŠENJSKO DOSTOPNA	18
7.2 UPORABA ZGODOVINSKIH DEJSTEV	20
7.3 PRIPOVEDNI MOTIVI IN POSTOPKI	32
7.4 NACIONALNOPOLITIČNA FUNKCIJA ZGODOVINSKEGA ROMANA	39
7.5 TIPI ZGODOVINSKEGA ROMANA	41
8 ZAKLJUČEK	42
9 VIRI	44

1 UVOD

Za temo diplomske naloge sem si izbrala Antona Ingoliča in njegov zgodovinski roman. Odločitev za to temo je temeljila predvsem na dveh razlogih. Prvi razlog je ta, da sem kot osnovnošolka rada prebiral Ingoličeva mladinska dela, zato sem se hotela seznaniti z njegovimi drugimi deli, med katere spada tudi zgodovinski roman. Drugi razlog izhaja iz njegovega rojstnega kraja, to je Spodnja Polskava, ki leži nedaleč od Ptuja, od koder sem sama doma. Tako sem si lahko ogledala Ingoličev rojstni kraj, domačo hišo in okolico, kjer je zbiral ideje in navdihe.

Slika 1: Spodnja Polskava

Ingolič je avtor, ki je pisal na podlagi »osebnih doživetij«. Za njegov zgodovinski roman velja, da so bila ta »osebna doživetja« posredna. To pomeni, da se je dobro seznanil z zgodovinskimi viri in dejstvi, ki jih je potem natančno opisoval v svojih romanih. Edino, kar bi lahko šteli med njegovo osebno izkušnjo, je kraj, kamor je postavil dogajanje.

Ingolič je avtor treh zgodovinskih romanov: Ugasla dolina (1956), Pradedje (1975) in Gorele so grmade (1977). Ugasla dolina je roman, ki edini sega na slovensko Koroško in s katerim se je oddaljil od svoje rodne Štajerske. Dogajanje drugih dveh romanov pa je postavljeno na tri gradove v okolici Ingoličevega rojstnega kraja, in sicer na Gromberg, Zgornjo Polskavo in Frajštajn. Zgornjepolskavski grad in Frajštajn stojita še danes, od Gromberga je ostalo nekaj

razvalin. Kaj več o usodi gromberškega gradu je moč izvedeti v romanu Pradedje. Da pa razvaline obstajajo še danes, je avtor zapisal v epilogu tega romana, saj je med razvalinami dobil navdih za pisanje. Hotela sem preveriti resničnost teh besed tako, da sem te razvaline tudi poiskala. Brez kakršnihkoli oznak in samo s pripovedjo domačinov sem prišla do ene kamnite stene oziroma do osrednjega stolpa gromberškega gradu, ki so ga leta 1635 v kmečkem uporu uničili podložniki. Rada bi poudarila Ingoličevo navezanost na domači kraj, saj je slovenski književnosti odprl področje Štajerske in življenje ljudi v krajih ob Dravi, Dravskem polju, Pohorju, Boču, Halozah in Kozjaku. Z izjemo nekaterih del je Ingolič ostal zakoreninjen v svoji domači zemlji.

Na kratko bom predstavila vsa tri dela in poskušala poiskati splošne značilnosti zgodovinskega romana. Dogajanje je postavljeno v preteklost: v Ugasli dolini je to leto 1899 s propadom železarstva na Koroškem, roman Pradedje je postavljen v čas kmečkega upora na Štajerskem leta 1635, roman Gorele so grmade pa se dogaja od 1648 do 1679 na pristavi gromberškega gradu. Romani temeljijo na zgodovinskih dejstvih. Govorijo o zgodovini železarstva, kmečkih uporih, Uskokih in čarovnicah. Za romane je značilen cel kup pripovednih motivov: odnos med očetom in sinom, pijančevanje, izseljevanje, selitev, praznovanje 1. maja, nesrečne smrti, ljubezen in drugi socialni motivi. Romani temeljijo na nacionalni ideji. Glede na čas zgodovinskega romana bom Ingoliča uvrstila med predhodnike in naslednike.

2 BESEDA O AVTORJU

Anton Ingolič se je rodil 5. januarja 1907 v Spodnji Polskavi, majhni vasi pod obronki Pohorja. Po maturi v Mariboru je od 1927 do 1928 študiral francoščino na Sorboni v Parizu, nato pa slavistiko na Filozofski fakulteti v Ljubljani, kjer je leta 1931 diplomiral. Kot gimnazijski profesor je poučeval na Ptujju do 1941, ko so ga Nemci izgnali z družino v Srbijo, kjer je preživel najtrša leta svojega življenja. Po aktivnem delu za osvoboditev se je leta 1945 vrnil.

Ponovno je začel s poučevanjem na Ptujju, nato od 1946 do 1955 na mariborski klasični gimnaziji in nazadnje od 1955 do 1965 v Ljubljani, kjer se je

leta 1965 upokojil. Od 1948 do 1952 je urejal Nova obzorja. Leta 1979 je postal dopisni član SAZU, leta 1981 pa redni. Dvakrat je dobil Prešernovo nagrado (1949 in 1978) in 1983 nagrado Avnoja. Nekateri njegovi spisi so prevedeni v druge jezike: v srbskohrvatskega, češkega in nemškega.

Doma niso poznali drugega kot garanje. Oče je bil mizar, zato je kot deček veliko časa preživel v očetovi mizarški delavnici. Sčasoma se je navadil na mizarско delo. Revščina na vasi, skrajna materina gospodarnost, očetovo težaško delo, mladost, ki je poznala samo skrbno razporejen čas, vse to je mladega Ingoliča vseskozi obvezovalo. V njem je rasla zavest, da ga vse to teži in da mora o tem spregovoriti. Ob branju domačih in tujih del ter soočanju z resnico tistega časa je začel objavljati svoja prva dela. Tako se je oblikovala podoba bodočega pisatelja, ki je skrbno zbiral gradivo, preden je napisal knjigo. Po končanem študiju je moral leto dni čakati na službo. V tem času je spoznaval svojo ožjo domovino in oblikoval vtise, ki so postali izhodišče za prve novele, objavljene v tedanji reviji Ljubljanski zvon. Po 1945 pa je objavljajal predvsem v Novih obzorjih in Naši sodobnosti.

Ingolič je realist, saj dogodke in človeške obraze v svojem pripovedništvu zapisuje z natančno potezo besed. Njegov zapis je prav na začetku njegovega ustvarjanja pokazal način in pot, po kateri je potekala njegova zgoščena, v detajle zagledana deskripcija. Sam pisatelj je rekel za svoje pisanje: pišem, kot da bi delal mizo. Že s povestjo Mlada leta (1935) se je Ingolič predstavil širši slovenski javnosti. Zaslovel je z romanom Lukarji (1936), ki je najbrž njegov najboljši in najuspešnejši roman. Že na začetku njegovega ustvarjanja se je pokazala najvidnejša značilnost njegove proze, to je pripovedni opis. Literarna snov so za Ingoliča življenjske zgodbe in prizori, srečanja, potovanja, ideje, načela, zapisi, potopisi, spomini. Na začetku pisateljevanja je svoj pogled usmeril v socialna vprašanja na vasi, zapisoval je usode siromakov, brezposelnih, delavcev in kmetov. Gradil je na prizorih, ki jih je natančno zabeležil. Pretehtati, videti in zabeležiti mora vse sam, z lastnimi očmi. Nato nastopi človeški intimni svet, njegova čustva in osebne stiske, ki jih sproža zunanje dogajanje (na primer izseljevanje delavcev, delo v tujih rudnikih, življenje splavarjev, mizarjev, lukarjev). Z Lukarji je potrdil svojo zavzetost za najbolj pereče probleme tistega časa v domači sredini, hkrati pa je odprl v naši književnosti popolnoma novo področje, nov svet ljudi, ki živijo v lukarski deželi, kjer je glavni vir zaslužka

pridelovanje čebule. S tem romanom je predstavil delček svojevrstnega sveta med Ptujem, Dravo in Pesnico. Po prizorišču svojih romanov in povesti, če odvezamemo nekatere izjeme, je Ingolič ostal zakoreninjen v svoji domači zemlji. Življenje gruntarjev in bajtarjev, obrtnikov, viničarjev, splavarjev, življenje kmečkih delavcev, drvarjev, dninarjev in mariborskih proletarcev ima v vseh njegovih delih lokalno barvo. Za vsemi stoji kot krajinski okvir barvito prikazana podoba Drave, Dravskega polja, Pohorja, Boča, haloških vinorodnih hribov in Kozjaka. Samo v povesti Ugasla Dolina (1956) je segel na slovensko Koroško.

Malo pred začetkom vojne je izšla povest Soseska (1939). Vsebinsko je nadaljeval socialni spopad, s katerim smo se že srečali pri Lukarjih. Začel se je zanimati za razmere splavarjev in viničarjev, kar je opisal v romanih Na splavih (1940) in Vinski vrh (1946). Roman o življenju mizarjev je Matevž Visočnik (1945). Vojna je rodila zbirko novel Pred sončnim vzhodom (1945). V njej pisatelj razkriva grozote v Srbiji, kakor jim je bil priča. Obiskal je graditelje mladinske proge v Bosni in nastal je nekakšen brigadirski dnevnik Pot po nasipu (1948). Stavka mariborskih tekstilnih delavcev je pripomogla k nastanku romana Stavka (1951). Iz tega obdobja so še romani: Na prelomu, Sončna reber in Človek na meji (1952). Tedaj se je Ingolič preusmeril k čisto drugi tematiki: izseljenstvo. Odpravil se je med izseljence v Nemčiji, Franciji in Ameriki. Tako je lahko natančno pripovedoval o njihovih tegobah in vživljanju v novo domovino, o boju za obstanek. Nastala je vrsta romanov, novel, reportažnih zapisov in dokumentiranih povesti: Kje ste Lamutovi? (1958), Črni labirint (1960), Nebo nad domačijo (1960), Lastovka čez ocean (1966), ki je hkrati tudi najuspešnejši roman z izseljensko tematiko, in Pri naših v Ameriki (1964).

Spet se je posvetil ožji domovini. Spregovoril je o tistem, kar se mu je zdelo najbolj pereče. Leta 1967 je izšel roman Gimnazijka, s katerim je prikazal usodo mlade nezakonske matere, dijakinje. Ljubezen do narave in boj za njeno naklonjenost je opisal v romanih Šumijo gozdovi domači (1969), kjer je spet obiskal Pohorje, in Pretrgana naveza (1971), kjer se je premaknil v planinski, alpinistični svet. Ingoliča spoznamo kot odličnega opazovalca, poznavalca gora, ki želi odpreti bralcu oči za lepoto.

Ingoličevo delo vsebuje tudi zgodovinski roman, katerega oblikovno izhodišče je nekoliko v nasprotju z ustaljenim načinom njegovega pisanja. V zgodovinskih romanih Pradedje (1975) in Gorele so grmade (1977) pisatelj opisu

dodaja tudi domišljijo in romantični fabulativni zaplet. Socialni spopadi, intimni čustveni in karakterni zapleti ter pomen predstavitve predmetnega sveta v zgodovinskih romanih dobijo novo razsežnost in so predstavljeni na bolj sproščen način. Pradedje so nastali v času revitalizacije slovenskega zgodovinskega romana, ki v pripoved vnašajo motive avanturističnih potovanj skozi zgodovinske dogodke in pokrajine.

Ingoliča je vseskozi zanimalo življenje šolarja in odraščajočega mladostnika. Ubral je dve poti: pripovedništvo in dramatiko. Med najbolj uspelimi in priljubljenimi romani in povestmi so: Udarna brigada (1946), Tvegana pot (1955), Deček z dvema imenoma (1956), Tajno društvo PGC (1958) in Mladost na stopnicah (1962), medtem ko je Deklica iz Chicaga (1969) dopolnila in zaključila opus o slovenskih izseljencih v Ameriki. Najizrazitejši igri za mladino sta: Sirote (1940) in Mladi aktivisti (1946).

V Ingoličevih junakih so mladi srečevali sebe. Vselej pa je na strani tistih, ki jih odrasli ne razumejo, jih ocenjujejo na slepo in obtožujejo. V Ingoliču je mladi bralec našel prijatelja in razumevajočega umetnika. Zanj je značilna vera zlasti v mladega človeka, zaupanje vanj, prepričanje, da se iz dobrega ne more izcimiti nič trajno slabega. Ingolič vzgaja neopazno in nevsiljivo, zato so njegova dela dober napotek za mlade bralce. Kajti vsi ti junaki so oni sami. Po mnenju Nade Gaborovič pisatelj namreč »ne pozna nadrejenih, izmišljenih junakov, pač pa resnične, vsakdanje in takšne, kakršne srečujemo iz dneva v dan na ulicah naših mest, po vaseh, v šoli in delavnici«.

V dramatiki se je bolj ali manj uspešno preizkusil v komediji Krapci (1947), v Mlatilnici (1948), v Likofu (1950) in še v nekaterih delih. Z dvema knjigama o svojem delu in življenju je v svoj opus uvrstil tudi žanr avtobiografskega-memoarskega pisanja. To sta romana Zgodbe mojega jutra (1979) in Moje pisateljstvo (1980). Ingoličevo literarno delo je zelo raznovrstno po tematiki in obliki. Zanj je značilna množica literarnih oseb, ki se gnetejo skozi njegove fabule in živahno dogajanje, ki je hkrati tudi temelj Ingoličevega pisanja.

Umrl je 11. marca 1992 v Ljubljani.

Slika 2: Ingoličeva rojstna hiša

Slika 3: Spominska soba

3 SPLOŠNO O ZGODOVINSKEM ROMANU

S sklicevanjem na Lukácssevo materialistično teorijo je zgodovinski roman produkt nove nacionalne in zgodovinske zavesti, ki sta posledica evropske industrializacije in francoske revolucije. Čeprav se je zgodovinski roman začel v Angliji, je Lukács prisodil francoski revoluciji in pariški zmagi meščanstva odločilno vlogo pri rojstvu žanra.

Začetnik žanra zgodovinskega romana je Walter Scott. Posegel je v bližnjo preteklost (le 60 let nazaj), vendar temu ni mogoče pripisovati prevelikega prelomnega pomena za tvorbo žanra. Zgodovinski roman je postal moderni nacionalni ep, ki bralcu predstavlja prednike in njihova stremjenja. Zgodovinski roman je dokazoval, da zgodovine in nacije ne konstituirajo velike osebnosti, ampak sta produkt človeka iz množice, ki v dokumentih ni pustil svojega imena. Čas je ena temeljnih kategorij zgodovinskega romana, to je pretekli čas. Scottov izum je bil prezentacija preteklosti kot nečesa, kar je od sedanjosti različno. V roman je torej vnesel občutek za čas ali zavest o spreminjanju časa, skratka zgodovinsko zavest. (Hladnik, 1995)

Zgodovinski roman zamejujejo naslednja določila: umeščeno dogajanje v preteklost, ki avtorju ni mogla biti izkušensko dostopna, uporaba zgodovinskih dejstev, uporaba popularnih pripovednih motivov in postopkov, nacionalno predstavnost in usmerjevalna vloga in pripravljenost na podrobnejšo žanrsko klasifikacijo. Monografije o zgodovinskem romanu običajno organizirajo snov po zgodovinskem času in dogodkih, ki ga popisujejo romani. (Hladnik, 1999)

4 POVEST ALI ROMAN

Razlika med romanom in povestjo je ta, da je roman dolga pripoved, medtem ko povest spada med kratke do zelo dolge pripovedi. Vsekakor pa povest ni neuspeli roman. Prozne izdelke je vrstno težko opredeliti. Če avtor s podnaslovom povest pove, da je hotel napisati povest, se spodobi tej nameri zaupati in tekst potem pač razumeti kot povest. Zbrana besedila so namreč pokazala, da so oznake v podnaslovih v relaciji z dolžino. Skoraj do 1890 leta je povest univerzalno poimenovalno sredstvo za vsakršne pripovedne tekste od najkrajših do najdaljših. Po 1945 je dotedanje poimenovanje padlo ne račun podnaslova roman, ki je očitno začel ponujati večjo oblikovalno svobodo kot do tedaj univerzalna povest.

Slovenska povest je:

1. popularna pripovednoprozna vrsta, namenjena v branje manj izobraženim literarnim laikom in zaradi tega stoji v sumljivi zvezi s trivialno literaturo,
2. polna privlačne fabulativnosti in verske, gospodarske ter nacionalno-politične poučnosti,
3. lahko je kratka ali srednje dolga,
4. zadržana je do ljubezenske motivike, poudarjena je ljubezen do kmečke in zgodovinske snovi ter je katoliško nadzirana,
5. v ustvarjalni zavesti slovenskih avtorjev živi le še kot oblika mladinske ali otroške literature. (Hladnik, 1990)

Ingolič je Ugaslo dolino podnaslovil kot povest, medtem ko je Pradedje in Gorele so grmade podnaslovil kot roman. Ugasla dolina ima samo eno značilnost slovenske povesti, in sicer je srednje dolga, kar lahko pomeni, da je Ingoličeva oznaka v podnaslovu v relaciji z dolžino. Vsekakor pa zaupamo avtorjevi nameri, da je hotel napisati povest in zato tekst tudi tako razumemo.

5 ANTON INGOLIČ MED PREDHODNIKI IN NASLEDNIKI

Ingoličev zgodovinski roman posega v 17. stoletje. Temu stoletju so se posvetili še Ivan Tavčar, Ilka Vašte, Peter Bohinjec, Ivan Lah in Mimi Malenšek. V to stoletje je Josip Jurčič postavil roman Ivan Erazem Tattenbach. Ta čas je bil primeren za lokalne zgodovinske teme npr. zgodbe iz življenja ljubljanskega meščanstva. Dokaj je čarovniške tematike, ki je značilna tudi za Ingoličev roman Gorele so grmade. Pojavljajo se še kmečki upori in soočenja z brezbožnimi Turki ter roparskimi Uskoki, vendar je bila ta tematika bolj značilna za pripovedništvo z dogajanjem v predhodnih stoletjih.

19. stoletje je najpogosteje obravnavano stoletje. Temu obdobju so se posvetili: Fran Jaklič, Ilka Vašte, Gustav Strniša, Anton Slodnjak, Marijan Marolt, Bernard Ambrožič, Mimi Malenšek, Tita Kovač in Ivan Sivec. Med žanrskimi tipi je na prvem mestu biografska pripoved. Temu sledi slovenska povest o ilirskih provincah. Pojavlja se lokalna zgodovina, skoraj vedno le ljubljanska. Skromno je zastopana delavska tematika (stavka, razvoj železarstva). (Hladnik, 2000)

6 KRATKA VSEBINA

6.1 UGASLA DOLINA

Glavni junak romana je Blaž Lužnik, ki je zapustil Luže in odšel na Poljane kuhat železo. Takrat se ni zmenil za očetov grunt, ki je temu pomenil vse, saj je sam raje kuhal železo kot odnašal gnoj in krmil živino. Tudi k svoji ljubezni Smolnikovi Micki ga ni nič vleklo. Čeprav je bila z njim noseča, ni hotela dol na Poljane. Blaž je tako odšel sam in kmalu so ga sprejeli za svojega. Postal je najboljši Oprešnikov pudlar, ki je na skrivaj gledal za Faniko, ki je očetu vedno nosila jest, vendar jo je kmalu speljal Krpuh, ki je ni nameraval poročiti. Ona je rojevala njegove otroke, on pa je vedno več pil. Zato se je Blaž odločil za Ančko.

Stari Lužnik se je ponesrečil in umrl. Blaž po očetovi smrti ni ostal na Lužah, ampak jih je prodal, še prej pa je poskrbel, da je teta Urša ostala pri hiši in da je bilo zanjo poskrbljeno do smrti. Vendar je Luže kmalu zajel ogenj in teto Uršo so odnesli Smolnikovim. Dober mesec kasneje je Blaž odpeljal Micko pred oltar ter začel skupno življenje z njo, malim Tevžem in teto Uršo. Ko so fužine

prodali, je Blaž razmišljal, da bi odšel v Ameriko, toda Micka se s tem ni strinjala. Zbrala je nekaj denarja, da bi si kupila hišo in kos zemlje. Po ogledu domačije Blaž ni bil zadovoljen, vendar je globoko v sebi vedel, da se bo moral vdati Mickini volji. Ko je teta Urša priznala, da je sama sežgala hišo, saj so jo novi lastniki hoteli izseliti, se je Blaž zavedel, da je prodal teto z Lužami vred ter obljubil, da bosta z Micko kupila zemljo in da bodo ponovno na svojem. Vendar je Blaž kmalu izvedel, da je bil eden izmed delavcev, ki so dobili delo v Donawitzu, kamor so prodali vse stroje. Pripravljali se je na odhod brez Micke, saj se je ona odločila, da ne gre z njim. Od Blaža je zahtevala, da ji kupi domačijo, sam pa lahko gre. Prav bo, če bo pošiljal denar, vendar mu tudi tega ni treba. Na vlaku je srečal Faniko, ki jo je Krpuh povabil s seboj in jo pustil. Blaž jo je povabil, da kljub temu gre z njimi, da bo kuhala in pospravljala tistim, ki so odšli brez družin, torej tudi njemu in Fanika je privolila.

6.2 PRADEDJE

Na začetku romana smo spoznali neusmiljenega oskrbnika gromberške graščine Hertalerja. Ko sta grof in grofica Dietrichstein prišla na lov, so hlapci na čelu s starim Rodnikom videli priložnost, da grofa prosijo, da razveljavi vse krivične sodbe svojih treh oskrbnikov (gromberške, zgornjepolskavske in frajštajnske gosposčine), posebno Hertalerjeve. Dogovorili so se, da bodo grofu napisali pismo. Zapisali so, da podložnikom vseh treh gosposčin ni bilo nikoli slabše kot takrat, ko se je začelo z gradnjo cerkve sv. Trojice, saj so morali podložniki poleg redne tlake opravljati še tlako pri gradnji cerkve. Zastavljene so bile še večje dajatve v pridelku in živini, kakor so bile zapisane v starih urbarjih. Tudi dajatve v denarju so bile vsako leto večje. Kljub temu da so bile zadnja leta letine slabše, so bile dajatve še večje. Oskrbniki pa so kar sami zviševali sodne pristojbine in takse.

Grof in njegovi možje so se odpravili na lov na medveda, med katerim se je smrtno ponesrečil stari Rodnik. Mladi Rodnik je tako moral pismo spraviti do grofa, kar mu je tudi uspelo. Hertaler je poizvedoval, ali je grof pismo prebral, vendar nihče med grofovimi možmi ni vedel ničesar, kar je pomenilo, da grof pisma ni prebral. Hlapci so se že tudi spraševali, zakaj po štirih mesecih še ni

nikogar od grofovih mož, zato so se zmenili, da bodo ukrepali. V tem času je Hertaler ukazal splošno in vsakodnevno tlako v grofovih gozdovih. Hlapci so se odločili, da na tlako ne gredo, saj ni nikjer zapisana. Blaž je v gozdu pod smreko našel sivo ruto in v njej pismo. Takrat so podložniki spoznali, da grofu ni mar za svoje ljudi. Sklenili so, da še naprej ne bodo hodili na tlako.

Po štirih letih je iz vojske prišel Rodnikov brat Boštjan, ki se je skupaj z prijateljem Mihom pridružil upornikom. Kmečki upori so se začeli na Vranskem. Kmetje so zavzemali pristavo za pristavo, grajski gospodje so bežali, gradovi so goreli. Boštjan je zbral vojsko in se odpravil proti Zgornji Polskavi. Zavzeli so grad, poiskali orožje in se odpravili proti Grombergu, ki so ga kmetje z Rodnikom na čelu že zavzeli, oropali in požgali. Sedaj so se odpravili še na Frajštajn. Boštjanovi vojaki so prisegli, da se bodo borili za staro pravdo in da bodo branili kmečko pravico. Utaborili so se ob potoku in čakali na prihod cesarjeve vojske. Ko so se približali prvi konjeniki, se je začel krvav boj. Veliko cesarjevih vojakov je padlo, vendar kmečkih veliko več, med njimi tudi Boštjan. Poveljnik cesarjeve vojske je dal vse ujete vojake pobiti in skupaj z mrtvimi obesiti na drevesa. Poveljniku kmečke vojske Boštjanu so odrezali še drugo roko in glavo. Cesarjeva vojska je tudi v Celju zatrla kmečki punt, njihov poveljnik Miha je zbežal. S tem je bilo konec kmečkega punta.

Po ukazu deželnega profosa so prišli vojaki po vse, ki so imeli karkoli opraviti s puntom. Mojstra Ambroža, Rodnika in še koga so odpeljali v Gradec. Edino Miha ni bilo nikjer. Ta je maščeval smrt mojstra Jurka, tako da je ubil Hertalerja in Ovniča. Po večdnevnem zaslišanju so Rodnika in mojstra Ambroža obsodili na smrt na galeje in ju skupaj z drugimi obsojenimi puntarji odpeljali proti beneški galeji. Po puntu so Rodnikovo družino preselili na gosposčino gospe grofice v Gornjo Avstrijo. Njihovo domačijo je kupil Rolf, ki ga je novi oskrbnik Herknep postavil za prvega birača. Babica je na poti umrla, Blaž pa je z materinim blagoslovom pobegnil. Hotel se je šolati za kovača in nekoč poiskati Lenko, s katero sta si obljubila večno ljubezen. Blaž se je vrnil na domačijo in jo požgal, da je Rolf videl, kako je njihova domačija lepa tudi ponoči.

6.3 GORELE SO GRMADE

Prvi del romana **Črni stotnik** govori o stotniku Juriju, ki se je po trinajstih letih vojskovanja vrnil v rodno mesto Črnomelj. Poročil se je z vdovo framskega gradu Leopoldino in se preselil na framski grad. Spalnico si je poiskal v osrednjem stolpu, kamor je vabil druge ženske. Leopoldina je Juriju dala sina Poldeka. Jurijev mlajši brat Janž je živel pri teti Betki na pristavi. Po očetovi smrti so se morali dogovoriti, kako si bodo bratje razdelili dediščino. Posestvo bo ostalo Mihalovo, brata bo izplačal. Janž bo dobil svojo kmetijo na gromberški pristavi. Teta Betka mu je predlagala, naj se poroči z Virantovo Rozino. Rozini je bil vseč framski grad, kamor jo je Jurij enkrat povabil v osrednji stolp. Po noči z Jurijem je privolila v poroko z Janžem in podpisala sta kupčijo gromberške pristave. Teta Betka je medtem umrla in zapustila Janžu vso svoje premoženje. Rozina je zanosila. V tem času se je še ponesrečil Jurijev sin Poldek, ki je po padcu s konja umrl. Jurij je nato odpovedal službo in se odpravil v vojsko.

Drugi del **Janž Gromberžan** je zapis v Janževo knjigo vsako leto na silvestrski večer. Začenja se z Janževo in Rozinino poroko. Najprej se je rodila Eva, po prihodu na pristavo pa sta kmalu povila še Ivana. Rozina je začela zahajati v dolino h gospe Prandtnerjevi, ženi frajštajnskega oskrbnika. S seboj je jemala Evico, kar pa Janžu ni bilo prav. Rozina je še enkrat rodila, vendar otrok ni preživel. Z Evico sta vedno bolj zahajali v dolino. Ko se je prvič zgodilo, da sta ostali čez noč, je Janžu prekipelo. Takrat je v prepiru z Rozino izvedel, da on ni Evičin oče, ampak je to njegov brat Jurij.

Janž se je nato začel na skrivaj dobivati z Urško, ki je zanosila in rodila sina Janžka. Ker so se Rozini v dolini posmehovali, je iz jeze Evici povedala, kdo je njen oče. Hotela je, da ji Janž sezida hišo ob cesarjevi cesti, kamor se bosta z Evico preselili. Ko se je nekoč vračala domov, je bila tarča strelcev in je čez nekaj mesecev umrla. Janž in Urška sta se poročila in Urška se je preselila na pristavo. Z Evico se nista razumeli, zato je ta odšla k Prandtnerjevim, od tam pa k očetu Juriju, ki jo je kmalu vrnil, saj ni mogla z njim v vojsko, z Leopoldino pa se nista razumeli. Vendar se je Evica kmalu odselila h Golobovim za pestunjo. Jurij je padel po bitki s Turki. Pokopali so ga na framskem pokopališču zraven njegovega sina.

Tretji del **Eva** se začne čez petnajst let, ko so začeli preganjati čarovnice. Čarovništva so obdolžili Dolgo Lizo, ki je prijateljevala z Evo. Dolga Liza naj bi bila kriva, da grofica že šest let ne more zanositi, saj ji je nosila različne sadeže, ki so bili grofici najbolj v slast. Zato jo je grof dal zapreti in obdolžil, da je čarovnica. Po njeni izpovedi so tudi Evo upravičeno sumili čarovništva. Čeprav Eva ni ničesar priznala, je bila krivda neizpodbitno dokazana, zato so sklenili, da proces končajo. Dolgo Lizo bodo najprej zadavili in nato sežgali na grmadi, Evo pa bodo sežgali živo.

Jurijevi prijatelji Uskoki so Evo rešili in odpeljali v Skoke. Sežgali so grmado, tako da je Janž vedel, da je Eva rešena. Sodnikovi hlapci so po njej poizvedovali, vendar je niso našli. Prepričani so bili, da so jo odpeljali črni hudiči na konjih. Odpeljali so tudi Dolgo Lizo, vendar so jo kmalu našli pred njeno kočo, ko je iskala svojega kozla. Dolgo Lizo so odpeljali na grmado, jo obesili in vrgli v ogenj. Sežgali so tudi Evino podobo, saj so njeno telo odpeljali hudiči. Verjeli so, da so tako sežgali tudi Evo. Roman se konča z zadnjim zapisom Janževega sina Janžka v očetovo knjigo na silvestrski večer. O Evi so slišali, da je šla na sever in da se bo kaj kmalu oglasila z Dunaja. Najhujše, kar jih je doletelo v tem letu, pa je bila očetova smrt, ko so začeli z zidavo Gornjega Gromberga. Njegova poslednja želja je bila, da si med seboj pomagajo in da Gromberga nikoli ne dajo iz rok.

7 NAČELA ZGODOVINSKEGA ROMANA

Zgodovinski roman ima svoja pravila:

1. Funkcija zgodovine v besedilu; poleg že dokumentirane narodnopedagoške funkcije se je zdela za zgodovinski roman bistvena prisotnost »časovnega duha« oziroma »zgodovinskega vzdušja«,
2. Ugled žanra in problem trivialnost; ugled se je zgodovinskemu romanu določal glede na njegovo stilistično oblikovanost. Odprt je preprostem bralcu, gre mu za domačo in ne tujo tematiko ter rojeva za razliko od vseh drugih žanrov »velika« besedila,
3. Razmerje do zgodovinskih virov; uporaba zgodovinskih podatkov (faktov) v literarni fikciji največkrat ni problematizirana: kritik se zadovolji z opozorilom, od

kod vse je romanopisec zajemal in s povzetkom zgodovinskega ozadja dogajanja. (Hladnik, 1996)

7.1 UMEŠČENOST V PRETEKLOST, KI AVTORJU NI IZKUŠENJSKO DOSTOPNA

Z okoli 300 besedili, daljšimi od 10000 besed, ki so nastajala od srede prejšnjega stoletja do danes, sodi zgodovinska povest in zgodovinski roman med glavne slovenske žanre. Do 1950 so bila besedila praviloma vrstno označena kot povesti, po tem času kot romani ali pa brez vrstne oznake v podnaslovu. Po svojem obsegu je slovenski zgodovinski roman dosegel vrh v petletju okrog leta 1975. (Hladnik, 1999)

Razmerje med preteklostjo in sedanjostjo predstavlja časovna oddaljenost pripovedovalca od dogodkov v zgodovinskem romanu. Nekatere teorije časovne razdalje ne določajo z leti, ampak z zgodovinskim občutjem. Besedilo je zgodovinski roman, če uzavešča in poudarja razliko med trenutkom pripovedovanja in časom dogodkov ter gradi iz nje svoj temeljni učinek na bralca. Mejo med zgodovinskim in časovnim romanom določi dogovor, da v časovnem romanu pripoved o preteklosti določa avtorjeva osebna izkušnja tega časa, v zgodovinskem romanu pa ne. Zgodovinski roman torej umešča dogajanje v preteklost, ki avtorju ni izkušensko dostopna. (Hladnik, 1995)

Svoj prvi zgodovinski roman **Ugasla dolina** je Ingolič postavil v 19. stoletje. Za roman je značilna delavska tematika oziroma propad železarstva na Koroškem. Čas v romanu ni natančno določen. Roman traja šest let: od prihoda Blaža na fužine do propada le-teh.

Kaj vse se je zgodilo, koliko gorja je prizadejal drugim in sebi, da je prišel sem dol, da se je naučil kuhati železo, da je dobil svojo peč! Zdaj po šestih letih pa je spet tam, kjer je bil, ko je prav take hladne pomladne noči zapustil Luže in Goro... Kako je že bilo? (Ugasla dolina, 25)

Dogajanje okrog propada fužin bi lahko postavili med april in maj:

Ko je zazvonilo poldne, so se Blaževi in Munkačevi ljudje drug za drugim dvignili in odšli na šiht, na zadnji šiht. /.../ Opotekali so se mimo fužinarskih stavb in hiš, mahali z rokami, nerazumljivo mrmrali in merili cesto, na kateri je ležalo toplo aprilsko sonce. (Ugasla dolina, 17)

in

»Veš kakšen dan je v soboto?« /.../ »Prvi majnik vendar! Naš praznik!« (Ugasla dolina, 157)

Leto dogajanja ni nikjer navedeno. Da bi ga natančno določili, moramo poznati zgodovinska dejstva, torej leto 1899, ki je čas propada železarstva na Koroškem.

Roman **Pradedje** je Ingolič postavil v 17. stoletje, in sicer v leto 1635, ki je čas velikega slovenskega kmečkega upora. Roman je namreč izšel ob 340-letnici tega upora. Začetek romana sega v leto 1634:

In vtem je z veliko, malce okorno pisavo zapisal: ... da podložnikom na gosposčinah Gornja Polskava, Frajštajn in Gromberk nikoli ni bilo dobro, /.../ Da pa potem, vse do letošnje pomladi, torej do leta Gospodovega 1634, ko so končno le dobili vikarja, razen ob velikih praznikih v domači cerkvi ni bilo ne maše ne drugih božjih opravil. (Pradedje, 38)

Dogajanje okrog kmečkega upora bi lahko zamejili med april in junij, saj čas ni natančno določen.

In sredi tega prvega zares pomladnega dne se je iz vojske vrnil Rodnikov Boštjan. (Pradedje, 145)

in

V noči z zadnjega majskega dne na prvi junijski dan je s pestjo potrkalo na vežna vrata kovačeve hiše. (Pradedje, 345)

Roman **Gorele so grmade** je Ingolič prav tako postavil v 17. stoletje. Začenja se 13 let po romanu Pradedje in je nekakšno nadaljevanje le-tega. Prvo poglavje traja od 1648 do 1654 leta:

»Odšli bomo jutri!« je odrezal »Prvi dan v Gospodovem letu 1649, prvem letu po končani vojni, bomo proslavili na Štajerskem! Vojska v Mariboru, jaz pa tule v ...« (Gorele so grmade, 14)

in

Potem je bral dalje... vitez za sebe in svojo gospo soprogo in najinega sina Leopolda plemenitega... spet a namesto o!... viteza, ki je umrl 12. avgusta 1654... (Gorele so grmade, 124)

Drugo poglavje se začneja z zapisom v knjigo konec Gospodovega leta 1654, konča pa se z zapisom konec Gospodovega leta 1664.

Tretje poglavje se začneja čez 15 let:

Eva, ki je v teh petnajstih letih zrasla... (Gorele so grmade, 229)

Poglavje in roman se zaključita z zapisom v knjigo na silvestrovo 1679:

Vse drugo, kar nas je še prizadelo v letu 1679, je komaj vredno omembe. (Gorele so grmade, 353)

Roman torej traja dolgih 31 let.

Ugasla dolina govori o propadu železarstva na Koroškem in je zgodovinski roman na temo delavskega gibanja. Roman Pradedje govori o kmečkem uporu leta 1635 in je zgodovinski roman o kmečkih uporih. Roman Gorele so grmade govori o preganjanju čarovnic in udomačenju Uskokov in je zgodovinski roman o Uskokih in čarovnicah.

7.2 UPORABA ZGODOVINSKIH DEJSTEV

Razmerje med faktom in fikcijo je razmerje med zgodovino in zgodovinskim romanom. Lukács odkriva vrednost romana v njegovi zvestobi zgodovinski realnosti. Zgodovinski roman je pričevanje o zgodovini in je obenem umetnost. Razlike med panogama zamegljuje dejstvo, da nekateri zgodovinarji pišejo tudi romane, torej želijo preseči dolgočasnost in nepopularnost svoje stroke z dobro, sugestivno zgodbo, kakršnih je polno leposlovje. Skupno zgodovini in zgodovinskemu romanu je, da avtorji ne pišejo iz lastne izkušnje, ampak se morajo o dogodkih, ki so se zgodili pred njihovim rojstvom, poučiti iz istih zgodovinskih virov. (Hladnik, 1995)

Romanopisci ugotavljajo, da zgodovina izrablja zgodovinski roman za lastno popularizacijo. Zgodovinarji trdijo, da se zgodovinski roman lahko razvija le tam, kjer resni zgodovini manjka dokumentov. Romanopisci trdijo nasprotno, da šele fikcija oživi mrtev zgodovinski dokument. V zgodovinopisju se je meja med zgodovino in zgodovinskim romanom začela razpuščati po letu 1945. Zgodovina nima več nobene načelne prednosti pred literaturo glede objektivne vednosti o preteklem. Obe namreč preteklost konstituirata iz istih dokumentov po skupnih pravilih in obe morata tehtati med pomembnimi, manj pomembnimi in nepomembnimi podatki, obe sta torej interpretativni. Sodobni zgodovinski roman namreč ne pristaja na zvestobo faktom, ker zgodovino raje dela na novo, medtem ko zgodovinopisje mimo faktov ne more. Razlika med obema je tudi v deležu zgodovinskega in v drugačni selekciji dogodkov: romanopisca v prvi vrsti zanimajo dogodki, ki so za zgodovinarja nepomembni in narobe. (Hladnik, 1995)

Funkcija zgodovine je v prvi vrsti metafora kakšnega aktualnega socialnega ali splošnočloveškega problema ter pomaga bralcu orientirati se v sodobnosti. Kritiki se ne morejo zediniti, ali je zgodovinski roman eminentno romantični žanr, nezdržljiv z realizmom, ali pa oba prisegata na realistični roman pravzaprav kot zgodovino sodobnega življenja. Kritika je vedno cenila avtorjevo zgodovinsko načitanost, težko pa je bilo doseči idealno kombinacijo podreditve faktov umetniškemu sporočilu: enkrat je očitala romanom preveč, drugič premalo zgodovine. (Hladnik, 1996)

Roman **Ugasla dolina** govori o propadu železarstva na Koroškem in je edini Ingoličev roman, ki je segel na slovensko Koroško. Zgodovinska dejstva kažejo, da avtor v svojem romanu govori o propadu železarstva na Prevaljah. Kraj Farna vas in Prevalje ležita v osrednjem delu Mežiške doline. Zemljišče ob leški cerkvi se je včasih imenovalo Farna vas. Z nastankom železarne na Prevaljah je nastal nov kraj in novo krajevno ime, ki sta se razširila proti vzhodu do Farne vasi. (Oder, 1999)

Mathäus Rosthorn je na Dunaju začel z moderno proizvodnjo medeninastih gumbov za vojsko. Po njegovi smrti so njegovi sinovi osnovali firmo Bratje Rosthorn, ki jim je načeloval August. Prvo odkritje premoga na Lešah na začetku prejšnjega stoletja je botrovalo, da so podjetni Rosthorni leta 1820 ob Meži postavili cinkarno, ki je začela obratovati že 1824 leta. Zaradi

visokih stroškov in nizke cene cinka so tovarno opustili leta 1833, premog na Lešah pa so kopali dalje. Pudlovko so uspeli preurediti tako, da je bilo možno v njej s kurjenjem lesa žariti železo. Zgradili so železarno s pudlovkami in drugimi napravami na Prevaljah. Obrati na Prevaljah so bili dograjeni šele leta 1835. Dobili so dovoljenje za izkoriščanje leškega premoga. Njihovo železarsko podjetje je bilo prvo v alpskem prostoru, ki je zraslo ob rjavem premogu. Odločili so se za proizvodnjo železniških tračnic iz uvoženega materiala. Opravljali so poizkuse z uporabo rjavega premoga pri pudlanju in varenju. Z rjavim premogom so tako obdelovali surovo železo. Na Prevaljah je bilo vedno več pudlovk. Rosthorni so tako začeli na veliko izdelovati tračnice za železnico in drug železniški material. To je odprlo nove perspektive in v Avstriji so začeli graditi železnice eno za drugo. Kljub uspehom je družina Rosthorn lezla v denarne težave. Leta 1858 so bili prisiljeni prodati Dickmann-Secherau polovico svojega deleža, da bi si zagotovili surovo železo, ki ga ta zaradi slabih cest ni mogel dovolj dobaviti. Po Rosthornovi smrti je Albert Dickmann postal popoln lastnik prevaljske železarne.

Na Prevaljah so začeli graditi prvi plavž na koks. Prevaljska železarna je imela v 70. letih pudlarno in valjarno. Vendar sta v 80. letih železarni v Zeltwegu in Donawitzu odvzeli Prevaljam prednost v proizvodnji tirnic. Koroške in štajerske železarne so se morale povezati v veliki avstrijski koncern Alpinske montanske družbe. Alpinka je imela ogromen kapital, s katerim je modernizirala zastarele obrate. Zgradila je nove plavže na koks v Zeltwegu, Hieflauu in Donawitzu. Prevalje so poskušali preusmeriti v rentabilno podjetje. Zgradili so novo valjarno za težke nosilce in ladijsko pločevino, vendar so jih bremenili veliki prevozni stroški za rudo in koks, bremenil pa jih je tudi nerentabilni premog z Leš. Zato so valjanje železa prenesli v Donawitz. Zmanjšali so proizvodnjo tračnic in leta 1885 opustili tudi pudlanje. Lastniki so delavce pozvali, da lahko gredo za valjarno v Donawitz. Velik del se jih je odzval, ostali so bili prepuščeni brezposelnosti. (Krivograd, 1999)

Slika 4: Pudlovka

Pudlovka je peč, ki jo je leta 1784 patentiral Anglež Henry Cort. Sama beseda izhaja iz angleške besede *puddling*, kar pomeni pudlanje. Beseda pudlovka izhaja iz angleške besede *puddling mill*. Pudlovka je pomenila veliko pridobitev, saj je v njej bilo možno pridobivati železo in jeklo brez lesnega oglja, ampak s premogom. Peč je bila zgrajena tako, da je na eni strani bilo ognjišče, iz katerega je sikal plamen skozi vodoravni kamin v razširjen prostor, kamor so vložili surovo jeklo. Gorišče in vložišče pa sta imela vsak svoja vrata. (Krivograd, 1999)

Zgodovino železarstva je v tretjem poglavju romana predstavil mojster Bergmann, ko je pudlarjem razlagal, kako se je pravzaprav začela zgodba o fužinah.

»Začelo se je pravzaprav z gumbi, to se pravi, s premogom na Loki« /.../ »Neki dunajski uradnik je prišel na Poljane na obisk k svojemu znancu in v bližini njegovega doma odkril rjavi premog. Za to odkritje je izvedel Matija Rosthorn, ki je prišel kakih petdeset let prej iz Anglije in ustanovil na Nižjem Avstrijskem tovarno kovinskih gumbov. Odkupil je rudarske pravice in poslal dva od svojih sinov, Franca in Avgusta, na Poljane. Ta dva sta onstran Lobnice postavila tovarno cinka, ki ga je oče potreboval v svoji tovarni.« /.../ »Vse potrebno je bilo pri rokah: voda, premog in ruda. Vendar sta Rosthorna morala že čez pet let ustaviti obratovanje.« /.../ »Doma pridobljeni cink je stal več kot uvoženi,« je pojasnil Bergmann. »S poljansko cinkarno se je zgodilo, kar se je zdaj s poljanskimi fužinami: v konkurenci zmaga tisti, ki je cenejši. Poljan pa Angleža le nista prodala, prešla sta na železarstvo.« /.../ »Bila sta pametna moža in nekaj let prej sta podedovala v Labodski dolini veleposestvo s fužinami,« je pojasnil Bergmann. »Že tam sta pudlala železo. Peči sta kurila z lesom, kakor so jih tedaj kurili vsi. Nič ni nenavadnega, da sta prišla na misel, da bi jih kurila s premogom, ki sta ga imela v Loki v izobilju in ki je bil cenejši kot drva. /.../ Čez noč sta cinkarno spremenila v eno največjih železarn na Korošerm. Da bi si zagotovila surovo železo, sta kmalu prodala pol fužin plavžarskemu baronu Dickmann-Secherau. Ta je po smrti obeh Rosthornov postal sam lastnik Poljan. Ker je bilo na oni strani Lobnice že pretesno, je zgradil na tej strani novo železarno. /.../ S poljanskimi tračnicami so zgradili vse avstrijske proge razen tiste, ki je bila krvavo potrebna Poljanam, namreč priključek s Poljan na progo Dunaj-Trst in še

posebej zvezo prek Celovca s Trstom. /.../ Ko so v osemdesetih letih Poljane prišle v stisko, so napravile najslabše, kar je bilo mogoče: prodale so se za polovično vrednost Alpinski rudarski družbi, ki se je tedaj ustanovila. /.../ Začeli smo izdelovati pločevino za trgovske in vojne ladje. /.../ Tako so ugasnili plavži v odročnih koroških, pa tudi štajerskih grapah. /.../ Sprva je res še računala s Poljanami, kmalu pa je sprevidela, da leži središče njenega delovanja na Štajerskem, v Donawitzu, ki ima ugodne železniške zveze in dovolj železne rude v bližnjem Erzbergu, ki je tudi last naše družbe. /.../ Toda Alpinika ima druge račune: s Poljanami bo izpopolnila in razširila svojo največjo železarno v Donawitzu in tako z manj truda dosegla še večje dobičke. (Ugasla dolina, 96–99)

Pradedje so zgodovinski roman, katerega snov je vzeta iz velikega kmečkega upora leta 1635. Upor, ki doslej še ni bil zgodovinsko temeljito raziskan, je zajel vso spodnjo Štajersko in del Kranjske. Bil je silovit, saj so uporniki zavzeli, zažgali in oplenili okoli osemdeset gradov, graščin, samostanov in župnišč. Eno od središč upora je bilo na področju od Studenic pod Bočem do Frama pod Pohorjem. Na tem področju leži tudi pisateljeva rojstna Spodnja Polskava.

V sklepni besedi, ki bi lahko bila tudi uvodna, avtor zapiše, kako je kot otrok odkril razvaline gradu Gromberg. Od nekdanjega gradu je ostalo nekaj porušenega obzidja in precej visok ostanek grajskega stolpa. Ob praznovanju velike obletnice slovenskih kmečkih uporov je izvedel, da je Gromberg padel od rok najbližjih gromberških podložnikov. Hotel je napisati mladinsko povest, v kateri bi prikazal usodo otrok v tistih časih, vendar se je ob študiranju virov odločil, da napiše roman. Študiral je iz knjig Boga Grafenauerja ter Jožeta Koropca. S slednjim se je večkrat tudi sprehodil po gromberški slikoviti deželi. Del romana je napisal v hiški, ki si jo je postavil na Bukovec; od tam pa je najlepši pogled tja na sosednji hrib z razvalinami gromberškega gradu. Roman je izšel ob 340-letnici velikega kmečkega upora. (Ingolič, 1975)

Vzroki tega zadnjega velikega kmečkega upora so izvirali iz nespremenjenega podložniškega bremena v korist graščine in države, osebne podrejenosti in podložniške brezpravnosti. Stanovi so začeli dajati dvoru večje davke kot dotlej. Kmetje o tem niso vedeli ničesar, zato so bili prepričani, da se stanovi po lastni pobudi želijo obogatiti s krvjo revnega kmeta. Zato so soglasno sklenili, da je to v nasprotju s staro pravdo in da na to ne bodo pristali.

Upor slovenskih kmetov se je začel med Trbovljami in Vranskim ter se razširil po vsem Spodnjem Štajerskem. Kmetje so zavzeli skoraj vse gradove v dveh tednih, od 24. aprila do 8. maja 1635. Upor se je razširil na Kranjsko in Notranjsko. Veliko gradov je padlo v uporniške roke. Stanovi so hitro ukrepali. Proti upornikom so poslali iz Vojne krajine plemiško vojsko in kakih 1300 vojakov. Dobro izurjena vojska je plenila po deželi in pobijala kmete ter nazadnje zadušila upor. Upornikom so sodili v Gradcu. Sodbe so bile različne: smrt, galeje, prisilno delo na Ogrskem, denarna kazen. Po uporju je bil položaj kmetov še slabši. »Običajna tlaka« je bila skoraj vsak dan. Država pa je nalagala vse večje davke. (Grafenauer, 1962)

V Ingoličevem romanu se prav tako upori začnejo na Vranskem:

»Schrattenbach, o katerem si nam pripovedoval lepe reči, je po pismenem sporazumu, ki ga je sklenil s svojimi podložniki, še dalje klical dan za dnem na tlako in tudi zahteval večje davščine, kakor so napisane v stari pravdi. /.../ »Puške nimajo, sulica pa se bo našla pri vsaki drugi, tretji hiši, in brez sekire in kose ni nobenega doma, kakor ni fanta in moža brez noža. /.../ Dobro poznam naše ljudi, mirni so, potrpežljivi; ko prekipi, pa udarijo. (Pradedje, 180)

Kmečki punt se je širil:

Kmečka vojska, ki raste iz dneva v dan in je oborožena ne samo s sekirami, kosami, noži in sulicami pa helebardami, pač pa tudi s pištolami in puškami pa sabljami in meči, ki jih je zaplenila na zavzetih gradovih, se vali proti Celju. Na svoji zmagoslavni poti zavzema pristavo za pristavo, grad za gradom, graščino za graščino, ljudje praznijo grajske kašče in podijo živino iz grajskih hlevov. (Pradedje, 185)

Roman **Gorele so grmade** se dogaja v drugi polovici 17. stoletja na Štajerskem. To je bil čas zmed, ki jih je bila povzročila tridesetletna vojna, ki je zajela tudi naše kraje. To je bil čas črne smrti – kuge in najhujšega preganjanja čarovnic pri nas. Prav tako je to bil čas, ko so se na tem področju prišleki Uskoki stapljali s slovenskim ljudmi in naselji. Ta roman pa je tudi kronika pisateljevih pradedov – Uskokov.

Uskoki so prebivalstvo, ki so pobegnili ali »uskočili« pred Turki iz še neosvojenih ali že osvojenih območij Hrvaške ter Bosne in Hercegovine na območje Beneške republike (Dalmacija) in Hrvaške ter na slovensko ozemlje ob hrvaški meji. Begunci so se etnično, versko in tudi jezikovno večinoma

razlikovali od prebivalstva v novem okolju. V virih so poimenovani z različnimi imeni: Vlahi, Morlaki, Srbi, Rašani, Čiči, Turki, Prebegi, Pribegi, Uskoki. Do konca 16. stoletja se je izraz Uskoki območno omejil samo za prišleke v Senju, Žumberku in ob južni meji Kranjske. Tudi na Spodnjem Štajerskem so se že od konca 15. stoletja posamično naseljevali begunci s turškega ozemlja. V večjem obsegu se je to dogajalo v 16. stoletju in predvsem na Dravskem polju pri Ptuju in okrog Ljutomera. V Uskokih so videli predvsem turške pristaše, zato niso bili deležni večje naklonjenosti, ki bi jim omogočila bolj strnjeno naseljevanje. Šele v 2. polovici 16. stoletja se je odnos do njih spremenil. Vendar zaradi razpršenosti v krajih npr. v Veržuju, Strelskem dvorcu pri Ptuju, Skokah in Dobrovcah, so izgubili določene urbane olajšave in se sčasoma tudi povsem poslovenili.

Hrvaški katoliški begunci so se hitro asimilirali v slovensko okolje, se poročali v slovenske družine in sprejemali slovensko kulturo. Pravoslavni srbski in črnogorski begunci pa so vseskozi živeli zaprti v svojo skupnost, zato so ohranili svoj jezik, del tradicionalne kulture in načina življenja. Do sredine 20. stoletja je bila ohranjena značilna družinska zadruga s skupno lastnino in strogo hierarhično ureditvijo: vedno jo je vodil najstarejši član. (ES, s.v. Uskoki)

Pisatelj Uskoke predstavi skozi oči meščanov, ki na njih gledajo, »kakor da so tatovi in razbojniki, ne pa cesarjevi vojaki, ki so jim prinesli tako dolgo pričakovani in tako vroče zaželeni mir.«

Vse tako kaže, da je tole krajiška vojska, da os tile hudo kosmati in slabo oblečeni vojaki možje Hrvati in Srbi, Uskoki ali Vlahi, kakor jim tudi pravijo. Še dobro, da snežne kepe pokrivajo njihove raztrgane uniforme, v kolikor so sploh vojaško opravljeni, in njihovo revščino, zaostalost in divjost. Bog z njimi in da jih ne vidimo tako kmalu na ulicah našega mesta, ki mu je ljubi Bog prizanesel z vojnimi dajatvami pa s kugo in drugimi nesrečami. Dalje, le hitro dalje! Pazite, stražarji, da kdo ne zaostane, da se ne zavleče za prvi vogal ali se ne zateče v prvo slepo ulico! In zapahnite za njimi spodnja mestna vrata! Gorele so grmade, 20)

Sledila je postopna asimilacija Uskokov, ker je postalo očitno, da vrnitve v Bosno ne bo. Uskoki so se poročali z domačinkami in sprejemali krščansko vero.

Slišati je bilo skoraj toliko slovenske kot srbske govorice. Seveda: z nevesto sedijo za mizo njen oče in njena mati pa tistale fanta, gotovo njena brata, in tamle na drugem koncu sedi s svojim možem Jovanova sestra Branka, ki je kot nevesta prva skočila iz tele najveljavnejše uskoške hiše v sosednjo kmečko vas. /.../ Vse do mira v Vasváru je trdno upal, da se bomo vrnil, če že ne v Srbijo, od koder so pred

Turki morali zbežati naši pradedje, pa vsaj v Bosno, od koder so na avstrijsko stran preskočili naši dedje! /.../ »Mislim, da moramo tako čez vrnitev v Bosno kot v Srbijo enkrat za vselej napraviti križ!« /.../ »Pravzaprav je že oče sprevidel, da ne moremo živeti zaprti v svojo vas, kaj šele v svoja dvorišča, zato je tudi dal Branko Ogrizkovemu Janezu iz Slivnice.« »In ti si napravil korak dalje: v hišo si vzel dekle iz Rač, kakor da res ne tu pri nas v Skokah ne v Dobrovcih ne primernega dekleta za tvojega Mitra!« /.../ »In poročil ju je slivniški župnik, ko je Mitra prej krstil!« (Gorele so grmade, 330–331)

V 17. stoletju so na Slovenskem ostro preganjali »čarovnice«. Prvi znani proces te vrste je bil že v 15. stoletju, ko je Herman II. Celjski obtožil Veroniko Deseniško, da je z ljubezensko čarovnijo omrežila njegovega sina Friderika. Mestno sodišče v Celju pa je Veroniko oprostilo.

Število procesov proti čarovnicam se je povečalo proti koncu 16. stoletja in v drugi polovici 17. stoletja, posebno zaradi kmečkih puntov. S čarovniškimi procesi so hoteli vladajoči sloji odvrniti pozornost množic od pravih vzrokov za stisko prebivalstva in preprečiti nove izbruhe ljudske nejevolje. Čarovniški procesi so imeli svoj izvor v stari ljudski veri, v poganskem verovanju in nerazumevanju naravnih pojavov. Le posamezni posvečeni ljudje so lahko s svojo močjo prinesli bolezen in zdravje, neurje s točo, ljubezen in sovraštvo itd. Nauk katoliške vere je učil, da so bili nekateri ljudje povezani s hudičem, ki so ga častili in se telesno z njim združevali. Govorili so tudi o sestajanju čarovnic na shodih na vrhovih gora, njihovem jezdenju na metlah in podobno. Obtoženca je najprej zaslišal sodnik. Zatem je sledilo ostro zasliševanje. Obtoženca so slekli do golega, ga vsega preiskali, če nima kakih »hudičevih« znamenj na sebi, nato so začeli z mučenjem. Najprej so jim privijali palce, nato so jih dali na natezalnico, »čarovniški stol« s priostrenimi konicami, jim žgali podplate, dokler obtoženec ni priznal svojih zvez s hudičem. Po takem postopku jih je sodišče obsodilo na smrt in sežgalo na grmadi. Zadnje žrtve tragične zablode so zgorele na grmadi v začetku 18. stoletja. To mučenje ljudi se je končalo šele z vplivi meščanstva na razsvetljeno monarhijo in z razvojem naravoslovja, ki je potisnilo ob stran cerkvene razlage naravnih pojavov. Vera v čarovnice pa je še živela. Ohranila se je v ljudskih pesmih in nekaterih pripovedkah. (Božič, 1970)

Ingolič je preganjanje čarovnic postavil za osrednjo vsebino tretjega dela romana Gorele so grmade. Tako sledimo pravemu protičarovniškemu procesu z

nečloveškim mučenjem. To je zelo živ in obenem dokumentiran zapis preganjanja in sežiganja čarovnic.

Prva stopnja zasliševanja:

Na sodnikov mig krvnik vtakne obtoženki palec leve roke in palec desne roke v paličnico in njegov prvi hlapec začne privijati vijaka. Obtoženka zaječi, ko ji izza vsakega nohta pricurlja kri. /.../ Hlapec skuša na sodnikov mig vijaka še priviti, a se ne premakneta več. Sodnik poškropi obtoženko z blagoslovljeno vodo, da bi jo hudič vendarle zapustil. /.../ (Gorele so grmade 287–288)

Druga stopnja zasliševanja:

Sodnik veli krvniku, naj obtoženko odpelje k natezalnici in jo priveže nanjo. Obtoženka se otepa krvnika in njegovega prvega hlapca, na pomoč morata priskočiti krvnikov drugi in tretji hlapec, da obtoženko slednjič le ukrotijo in privežejo na lestev. Hlapec nategne vrv, da se obtoženki stegnejo roke in noge, sodnik pa nadaljuje z zasliševanjem. /.../ Hlapec zavrti valj, da obtoženki zapokajo kosti v laktih in zapestjih. /.../ Hlapec spet zavrti valj, najprej za četrtno obrata, potem še za četrtno, da obtoženki začno pokati kosti tudi v kolenih in gležnjih. /.../ (Gorele so grmade, 289–290)

Tretja stopnja zasliševanja:

Ker je očitno, da obtoženka Eva brez tretje stopnje ostrega zasliševanja ne bo ničesar priznala, veli sodnik krvniku, naj začne torturo na coprniškem stolu. Obtoženko, v kateri ne tiči samo en hudič, pač pa celo krdelo hudičev, hlapci slečejo do golega, čeprav se jih otepa z močjo, kakršne ne morejo imeti ženske brez hudičeve pomoči, potem jo ogrnejo v raševinasto ponjavo brez šiva, kakor priporoča Kladivo čarovnic, in jo z največjo težavo privlečejo na stol, noge na višji konec, roke na nižjega, kakor je predpisano. Potem ji okoli pasu potegnejo vrv, ki teče skozi obroček pod stropom. Vse strogo po predpisih. Sodnik nadaljuje z zasliševanjem. /.../ Ker obtoženka trdovratno molči, hlapec nategne vrv, da se obtoženkino telo v loku dvigne, vrv na nogah se ji zareže v meso, glava pa povesi navzdol. (Gorele so grmade, 295)

17. stoletje je še čas črne smrti – kuge, ki je morila tudi po naših krajih in ima pomembno vlogo v tretjem delu romana. Obe čarovnici so obsodili na grmado. Sodbo pa bodo izvršili po prihodu grofa in grofice. Ker je njun prihod preprečilo prav razhajanje kuge, je Janž imel še dovolj časa, da je Evo rešil. V nasprotnem primeru, bi živa zagorela na grmadi.

Včeraj popoldne ju je neurje zadržalo in obdržalo na Wildonu. Tam sta tudi prenočila. V Mariboru, kamor sta se sicer pripeljala že zjutraj, pa sta izvedela, da kuga razhaja že na Spodnjem Štajerskem, zato se bosta še pred poldnevom odpeljala na Koroško na grad Humperk, kjer bosta ostala, dokler se kuga ne bo polehla. (Gorele so grmade, 343)

Območje sedanje občine Slovenske Bistrice so proti koncu 6. stoletja poselili Slovenci obrsko-slovanske plemenske zveze. Prva stoletja so hribovite lege ponujale prišlekom in njihovim potomcem lepše življenje in več varnosti kot dravskopoljske nižine. Od konca 10. do začetka 13. stoletja je nastal Gromberg z nalogo čuvati pokrajino pred morebitnimi zapoznelimi vdori Ogrov. Od Gromberga sta se odcepili zemljiški gospostvi Spodnja in Zgornja Polskava. V 13. stoletju se je začelo ob Gradišču razvijati bistriško trško naselje. Zadostna oddaljenost od Celja, Maribora in Ptuja, združitev mariborske in ptujske ceste, povečano zanimanje za zveze notranjosti z morjem v nastajajočem blagovno denarnem gospodarstvu in neposredna deželnoknežja posest, vse to je pospešilo nastanek trške naselbine. (Čar, 1998)

Od starega gornjega Gromberga je ohranjeno le še nekaj zidovja. Najdemo ga vrh strmega hriba nad naseljem Kočno nad Zgornjo Polskavo. Gre za ostanke romanske grajske stavbe, ki je bila obdana z grajskim obzidjem. Pod vasjo je obstajal tudi spodnji Gromberg. (Vodnik po Podravju)

Slika 5: Razvaline starega Gromberga

Po prizadevanju Zofije Rogaške se je rodil studeniški ženski samostan. Samostanska poslopja z župno cerkvijo sv. Treh kraljev so stisnjena v najožji del doline Toplega potoka. Cerkev kaže prvine romanskega sloga in prebujajoče se gotike. Samostanski kompleks predstavlja najdragocenejši spomenik romanike na Slovenskem. Tu je Rikica Kunšperška leta 1237 ustanovila samostan dominikank. Ob smrti Zofije Rogaške je že bil središče enega največjih zemljiških gospostev na Slovenskem z blizu 300 podložniškimi družinami. Večina Zofijinih odločitev in uspehov je ostala veljavnih do konca 18. stoletja. Današnja podoba in notranja oprema sta posledica mnogih prezidav in spreminjanja umetniških vplivov. (Vodnik po Podravju)

Slika 6: Studeniški samostan

Pred letom 1510 je mesto Bistrice silovito opustošil požar. Septembra 1532 so se nad mestom in podeželjem znesli Turki. Pri obveznostih podložnikov, ki so že trgovali s svojimi posestnimi pravicami, opazamo zlasti preliv dajatev v denarne, hkrati pa tudi splošno naraščanje obveznosti, tudi tlake. Pri vseh gradovih so že stale pristave z več ali manj neposredne grajske obdelovalne

zemlje. Med zemljiškimi gospodi so najbolj nabirali podložnike Dietrichsteini. Prva polovica 17. stoletja je pomenila za mesto Slovensko Bistrico in njeno okolico najslabše čase. Vojne so si kar sledile druga za drugo. Leta 1635 je kakšnih 4000 Glavačevih kmečkih puntarjev napadlo mesto. (Čar, 1998)

Zanimiv posestni in upravni razvoj kaže porečje Polskave. Tu je potekal kolonizacijski proces od Gromberga do močvirnih ravnin okoli Pragerskega, ob čemer so se do 16. stoletja razvila gospostva: Zgornja in Spodnja Polskava, Bukovec, Frajštajn in Pragersko. Med njihovimi objekti sta najkvalitetnejša renesančni Frajštajn in poznobaročna Zgornja Polskava, ki sta na žalost neprimerno naseljena s strankami. Prvotni polskavski gradič je iz 12. stoletja. Takrat še leseno stavbo so Turki v 16. stoletju zažgali. Sedanji dvonadstropni dvorec je nadzidan in oplemeniten s stopniščem in kapelo v času baroka. Ob dvorcu je bil lepo urejen grajski vrt z drevoredom. Danes je v zelo slabem stanju in nima ustrezne namembnosti. (Vodnik po Podravju)

Slika 7: Dvorec Zgornja Polskava

Slika 8: Grad Frajštajn

Zanimivo si je bilo pogledati, kakšen je delež zgodovinskih dejstev v romanih. Ugaslo dolino je Ingolič podnaslovil kot povest. V njej dogajalni čas zaobsega šest let. Delež zgodovinskih dejstev je okrog 2%. Pradedje so Ingoličev najboljšežnejši tekst, ki ga je podnaslovil kot roman. Dogajalni čas zaobsega eno leto, ki je čas kmečkega upora. Delež zgodovinskih dejstev je okrog 3%. Gorele so grmade je Ingolič podnaslovil kot roman. Dogajalni čas zaobsega 31 let. V njem najdemo 2% zgodovinskih dejstev. Ingolič je torej dal večji poudarek osebni izkušnji junakov in njihovi »osebni prizadetosti«. Zgodovinska dejstva pa oblikujejo roman v celoto.

Iz tega lahko sklepamo, da vrstna pripadnost in dogajalni čas ne odločata o deležu zgodovinskih dejstev. (Hladnik, 1993)

7.3 PRIPOVEDNI MOTIVI IN POSTOPKI

Roman **Ugasla dolina** je pripoved o propadu železarstva na Koroškem. Roman je upodobitev življenjske stvarnosti in vstop na področje družbenega in osebnega življenja. Zanj je značilna delavska oziroma proletarska tematika. Glavni akterji so proletarci. Dogajanje se odvija skozi težko življenje in na koncu skozi žalostno usodo te delavske množice. Njihovo osebno doživljanje je jedro romana. Roman prikazuje tako kmeta kot delavca in njuno enako težko življenje in garanje.

S tem je povezanih več motivov:

- **odnos med očetom kmetom in sinom delavcem**; oče se je boril za obstoj grunta. Živel so v revščini in pomanjkanju. Nikoli niso imeli denarja. Oče Blaža ni pošiljal v šolo, saj so doma poznali samo trdo delo na gruntu. Blaž je bil prepričan, da očetu ni potreben, saj je shajal brez njega, ko je ta bil pri vojakih.

Življenje se je sukalo okrog grunta in njegovega obstoja. Blaž pa je hotel v fužine za pudlarja. Tam so se obračali goldinarji. Prišlo je do konflikta med očetom in sinom, saj je Blaž bil edini dedič in edini moški pri hiši, ki bi lahko zagotovil ta obstoj. Blaž se je odločil, da se ne bo vrnil na Goro, tudi za ceno očetove smrti. On ni kmet, on je pudlar.

»V Goro, Blaž! Takoj nazaj na Goro!« je zaklical Lužnik hripavo. /.../ »Vso pomlad in poletje sva se z Uršo ubijala sama, zdaj na jesen boš prišel na Goro in vzel plug v roke. Dovolj je sramote in hudega!« /.../ »Tako je oče: prej boste prišli vi, to se pravi, prinesli vas bodo dol na Poljane, kakor se bom jaz vrnil v Goro.« (Ugasla dolina, 47–48)

- **izseljevanje;** da bi si zagotovili delo in preživetje, so se izseljevali v Ameriko. Tam je bilo delo in bil je denar. Najprej so odšli moški in si tam poiskali delo ter pošiljali družini denar. Čez dve, tri leta so poklicali za seboj ženo in otroke, si kupili hišo in živeli kot ameriška gospoda. Nekateri so se čez deset ali petnajst let vrnili, ko so imeli toliko, da so si v domačem kraju kupili zemljo, postavili hišo in živeli na svojem.

»Ne Amerikanec,« je prišlec pojasnil s skopim nasmehom, »marveč Kranjec, Peter Brezovar, rojen v Velikih Laščah na Dolenjskem, odšel z desetimi leti v Ameriko in tam preživel dvajset let, zdaj pa romam že pet, šest let po lepih slovenskih deželah.« /.../ »Boste že videli, kako težko bo najti delo, ne samo tu v bližini, tudi drugod na Avstrijskem. Prehodil sem Kranjsko, Štajersko in Koroško, zato vem, kakšna stiska je za delo. Dela je dovolj samo onstran luže.« /.../ Ne boste prvi, ki vam bom priskrbel ameriškega belega kruha. Mnogi fužinarji iz koroških železarn, ki jih je Alpinka v zadnjih letih ustavila, že delajo v Ameriki. (Ugasla dolina, 11–14)

- **selitev;** fužine so propadle. Eni so ostali brezposelni, drugi pa so imeli »srečo« in dobili novo priložnost za delo v avstrijskem Donawitzu. Dolgo niso vedeli, kdo bo sprejet in kdo ne. Potem pa so morali v treh dneh sporočiti, ali gredo delavci sami ali z družino. Uprava je namreč spodbujala, naj gredo z družino, saj so si samo tako lahko zagotovili, da jih obdržijo za stalno. Priskrbeli so jim stanovanja. V treh dneh je bilo treba vse pripraviti za odhod. Blaž je šel sam. Svet pudlarja mu je bil bližji kot svet kmeta. Za seboj je pustil teto Uršo, ženo Micko in dva otoka.

Od tistega jutra se nista več pogovarjala ne o Donawitzu ne o Podgori, pripravljala sta se vsak na svojo pot. /.../ Tudi Blaž se je še enkrat vprašal, ali mora res zapustiti Poljane z Goro in vsemi griči, na katerih pozna vsako drevo, vsako krtino, se mora res ločiti od svojih dečkov. /.../ Zdaj je sedel še vedno nepremično ob oknu, ki je gledalo na strmo, z grmovjem poraslo reber na drugi

strani postaje. Ni slišal direndaja v vagonu in na postaji, bil je še vedno pri njih, ki jih je zapustil. (Ugasla dolina, 175–177)

- **praznovanje 1. maja;** prvi maj je bil delavski praznik in spomini nanj so živeli v vsakem pudlarju, dokler ni prišel konec fužin. Z njim so prišli ljudje, ki tega praznika niso poznali in ki niso spoštovali rdeče zastave. Nihče ni bil pripravljen pustiti del, torej podiranje fužin, saj so se bali, da bodo ostali brez službe. Kljub temu pa se je našlo par pogumnih, ki so obesili zastavo na vrh pudlarskega dimnika. Stražarji so ukazali dimnik podreti, vendar je podiranje le-tega potekalo izredno počasi. Delavci so s tem zagotovili, da je rdeča zastava ves dan spominjala ljudi na njihov praznik, saj so vsi kdaj pa kdaj proti njej obrnili pogled.

»Veš, kakšen dan je v soboto?« /.../ »Prvi majnik vendar! Naš praznik!« /.../ Blaž je še dobro pomnil lanski prvi majnik. Še mesece in mesece so govorili o njem, ne samo oni, fužinarji, marveč tudi žandarji. Še poleti so stiskali za rdečo zastavo, ki jo je bil Trbec nosil na čelu nevsakdanje procesije. /.../ Drugo jutro se je vrh pudlarskega dimnika bleščala v bledem soncu rdeča zastava. (Ugasla dolina, 156–158)

- **pijančevanje;** fužinarji so se po napornem delu dobivali v gostili pri Lahovniku. Tako so popivali in bili v družbi lepih deklet. Doma pa jih je čakala žena z otroki. Popivali so dolgo v noč. Gostilna je postala center dogajanja, zbiranje v njej pa vsakodnevna rutina.

S pudlarji je odšel k Lahovniku. Ko je spil nekaj poličev, se je čutil kot svoj med svojimi. Tudi fužinarji so ga drug za drugim sprejemali medse. »Blaž, prvi geltok je največji praznik za fužinarja!« Naročal je liter za litrom. /.../ »Pijte, pijte!« je ponujal naokoli in natakal. (Ugasla dolina, 42–43)

- **nesrečne smrti;** prvi se je ponesrečil stari Lužnik, ki mu je na ledu spodneslo sani in so ga pokopala drva. Čez čas se je ponesrečil Oprešnik, ki je že leta in leta pudlal železo, vendar njegove roke niso več imele tiste nekdanje moči. Obležal je nezavesten in čez teden dni so ga odnesli k Fari. Nazadnje pa je obležal še mojster Bergmann, ki je pokopal že svojo ženo Antonijo in tri otroke, sedaj pa bi moral pokopati še fužine. Pokopal je že vse, za katere je živel, zato si je sam vzel življenje.

»Nesreča, Blaž, nesreča!« /.../ »Lužnika je podrlo,« /.../ Nisem bil še iz gozda, že vidim pri tepki pod cesto prevrnjene sani, zgoraj na cesti vola s samim ojesom, gospodarja pa nikjer. Nesreča, sem vedel takoj. Zares, na ledu je spodneslo sani

in gospodarja so pokopala drva.« /.../ »Če jih hočeš videti žive, pridi še danes.«
(Ugasla dolina, 53–54)

Romana **Pradedje** in **Gorele so grmade** sta zgodovinska romana, ki temeljita na preverjenih zgodovinskih dejstvih in kjer je avtor deskripciji dogodkov dodal še domišljijo. Dogajanje temelji na osebni izkušnji glavnih junakov in načinu doživljanja »hudodelstev«. Poleg vodilnih motivov, ki so kmečki upor, uskokovstvo, čarovništvo in kuga, lahko najdemo še motiv ljubezni, socialne motive, motiv lova in trivialne motive.

Motiv ljubezni:

V romanu Pradedje se ljubezen med Evo Renato in Rodnikovim Boštjanom konča nesrečno. Na začetku sledimo spominom Eve Renate, ko sta z Boštjanom načrtovala pobeg, ki se jima ni posrečil. Odvlekli so vsakega na svojo stran. Eva Renata je namreč Hertalerjeva hči, Boštjan pa otrok podložnikov na zemlji, kjer je Hertaler oskrbnik. Zaradi tega in zaradi nenehnih nesoglasij med družinama, Hertaler prepreči njuno ljubezen in pošlje Evo Renato v samostan. Še prej pa ji odvzame otroka in ga da v skrb krčmarici Klari, svoji tedanji ljubici. Boštjana pa pošljejo v vojsko. Po trinajstih letih se Boštjan vrne in sprašuje po Evi Renati. Ni jima bilo usojeno še zadnje srečanje. Eva Renata namreč spije strup in umre prej preden Boštjan pride do samostana. Najde jo mrtvo in jo pokoplje. V upanju, da bo kaj izvedel o njunem otroku, sprašuje krčmarico Klaro. Ona ga vabi s seboj, da skupaj odideta z njegovim sinom. Vendar Boštjan ne more. Zanj je živela samo Eva Renata, zato ne more biti z drugo žensko. Ob otroku ne bi na njo nikoli pozabil. Zato se pridruži punktu in umre. Priča smo ljubezni, ki je morala biti izredno močna, a se je za oba končala tragično. Če nista mogla živeti skupaj, sta morala umreti. Nikoli ne spoznamo njunega sina Jakca, ki je plod njune ljubezni, sam pa ne ve ne za očeta in ne za mater. Avtor nam je samo razkril njuno zgodbo. Pred nas oba junaka ni postavil, zato se nikoli več nista srečala.

Za ženo bi imel samo Evo Renato. Mislil sem, da se je odpovedala vsemu, kar je bilo med nama, in vse pozabila, na koncu vseh koncev pa vzela postaranega ravnopoljskega barona, čeprav se je zaklinjala, da rajši stori smrt, kakor da bi legla z njim v zakonsko posteljo. In res je šla v samostan, ko so ji prej vzelo otroka. V samostanu gotovo ni našla miru, kakor ga tudi jaz nisem našel na bojnem polju. (Pradedje, 275)

V romanu Pradedje se resnična ljubezen pojavlja med Rodnikovim Blažem in Ambroževo hčerjo Lenko. Njuna ljubezen je še nedolžna, saj sta še mlada, vendar sta si obljubila večno ljubezen. Blaž bi se rad šolal pri njenem očetu za kovača, vendar mojstra Ambroža obsodijo na smrt, Rodnikovo družino pa izselijo. Lenka ne sme z njimi. Blaž pobegne v prepričanju, da bi se izšolal za kovača in poiskal Lenko. V romanu Gorele so grmade zvemo, da se je to zares tudi zgodilo. Sedaj imata že tri otroke in kovaško delavnico v Celju.

»Lenka, boš moja žena?« je vprašal Blaž naglo in zasoplo. »Kaj ti ne pade v glavo!« se je zasmejala Lenka. »To ni samo v moji glavi, je tudi v mojem srcu! Je odvrnil Blaž. /.../ »Bom,« je čez čas odvrnila Lenka, »bom, če me boš vprašal tudi tedaj, ko bo čas za možitev!« /.../ »Kaj bi tebe vpraševal, ko si že rekla da,« se je zasmejaj še Blaž. »Midva sva že zmenjena. Mar nisva?« »Sva, Blaž, sva!« (Pradedje, 291–292)

V romanu Gorele so grmade smo priča ljubezni med Janžem in Urško. Spoznala sta se na gromberški pristavi. Že takrat je z večjim zanimanjem gledal njo kot ravnino. V njej je videl prijazno in lepo dekle s svetlo modrimi očmi in pšenično rumenimi lasmi. Že na samem začetku spoznamo, da se bo med njima razvila ljubezen, vendar avtor obrne snov v drugo smer in Janža poroči z Rozino, ki jo je poznal, a ni bil nikoli vanjo zaljubljen. Ob prihodu na Gromberk Janž poišče Urško in jo povabi k sebi za deklo. Med njima raste ljubezen. Najprej sta svojo ljubezen skrivala in se dobivala na skrivaj. Ko je Urška zanosila, pa je Janž razkril Rozini resnico. Rodil se jima je Janžek. Da bi se roman končal srečno in da bi okronala svojo ljubezen, je morala Rozina umreti. Rozina je podlegla strelom in umrla. Janž in Urška pa sta se poročila in rodili so se jima štirje otroci.

Zgodilo se je nanagloma, kakor da ne jaz in tudi ne Urška nisva gospodarja samega sebe. Po maši sem stopil gor na Bukovec, da bi v putrih natočil vina in ga odnesel domov. Pa sem se napil še Urškine ljubezni. Kar spodaj v kleti, ko sva prej izpraznila bokal najboljšega vina. Oba sva bila pijana, bolj od ljubezni kot od vina. /.../ Potem sva se z Urško dobila vsaj enkrat na teden, na Bukovcu, v gozdu pod gradom, spodaj ob potoku ali kje drugje. (Gorele so grmade, 178–179)

Socialni motivi:

- **zakonski konflikti;** Janž in Rozina nista bila nikoli zaljubljena. Ona je po smrti svoje matere skrbela za družino, zato se ni poročila. Janž pa je živel življenje kmeta in samo to ga je veselilo. Ni imel svoje zemlje, zato ni potreboval žene. Ko si je zemljo pridobil, se je moral poročiti. Na željo tete Betke se je poročil z

Rozino. Rozina se je pregrešila že pred njuno poroko, ko jo je Jurij zapeljal v osrednji stolp framskega gradu. Janža ni nikoli ljubila. Po rojstvu obeh otrok ga je le redko spustila k sebi v posteljo, po rojstvu tretjega, ki pa ni preživel, pa se je samo izgovarjala. O tem, da bi zanosila, sploh ni marala slišati. Njuno zakonsko življenje je postajalo vedno bolj pusto.

Le nekaj me skrbi. Rozina še zmerom ne kaže posebnega veselja do tistega v postelji. Najrajši vidi, da opravi čimprej in tako, da ne bi zanosila. Nobenega otroka več! Imava hčerko in sina, to je dovolj! Ponavlja. Takšna hiša, kakršna je najina, mora biti polna otrok! Pa ponavljam jaz. In mlada sva, ti jih boš imela na drugo leto trideset, jaz pa eno leto manj! Pa je vse zaman. Pusti me, da zaspim, dovolj je bilo čez dan dela in skrbi. Tako in podobno se me otepava. (Gorele so grmade, 147)

- **konflikti med sosedi;** v romanu Pradedje imamo konflikt med sosedoma Rodnikom in Ovničem. V strašnem neurju se je Rodnikova živina zatekla pod kostanj, ki raste na meji med kmetijama, zato jo je Rodnik spodil v hlev. Na domačem dvorišču je opazil, da je med živino tudi Ovničeva krava, ki jo je spodil nazaj domov. Krava je zlezla pod kostanj, v katerega je tedaj zadela strela in pokopala kravo še na Rodnikovi kmetiji. Ovnič je obdolžil Rodnika, da je nalašč poslal kravo pod kostanj in da je kriv njene smrti. Zahteval je, da mu Rodnik da svojo najboljšo molznico. Ker Rodnik tega ni storil, se je Ovnič pritožil pri gromberskem sodišču. Hertaler je seveda spoznal Rodnika za krivega ter ga obsodil, da mora Ovniču izročiti eno izmed svojih krav. Rodnik je nato pljunil proti Hertalerju in ta ga je vrgel v levi grajski stolp. Izpustil ga je šele, ko ga je Rodnica z zlatnikom odkupila iz ječe.

Že prej je Ovnič, ki se je k Rodnikovi sosedi-vdovi priženil pred dvema letoma, delal zdrabo, zadnji čas pa sploh ne mine dan brez prepira med sosedi, saj Ovnič ni samo prepirljivec, pač pa tudi lenuh in pijanec, kar bi moral vedeti tudi gospod Thaller. (Pradedje, 46)

- **konflikti med oskrbniki in podložniki;** oskrbniki so bili Nemci, govorili so nemško. To so bili grofovi možje. Bili so neusmiljeni, še posebno Hertaler. Oskrbnikom je bilo pomembno samo, kako priti do denarja. Podložniki so bili revni. Opravljali so tlako tako na svojih kot grofovih posestvih. Plačevati so morali dajatve, kot so jih določili njihovi oskrbniki. Pred leti so bili sestavljeni novi urbarji z večjimi dajatvami, kakor so bile zapisane v starih urbarjih, toda

oskrbniki se tudi teh niso držali. Vsako leto so zahtevali več, tako v pridelku kot v živini. Oskrbniki so torej zahtevali večje davščine, kot so bile zapisane v stari pravdi. Odločilen korak, ki je odnose še zaostрил, pa so naredili kmetje, ko so grofu napisali pismo o ravnanju vseh treh oskrbnikov. Ti konflikti so pripeljali do boja za staro pravdo oziroma do kmečkega upora.

»Ne bomo več pisarili in prosjčili za pravice, ki nam gredo po vseh cesarjevih in božjih postavah, udarili bomo!« (Pradedje, 188)

Trivialni motivi:

- motiv maščevanja in umora je prisoten v romanu Pradedje. Gromberški Miha je maščeval smrt svojega prijatelja mojstra Jurka. V gozdu je počakal Hertalerja. Grozil mu je s pištolo in hotel izvedeti, kdo je podtaknil ogenj pri mojstru Jurku. Izvedel je, da je to storil Ovnič. Ko je Hertaler hotel pobegniti, je počilo in ta je padel v potok. Miha je nato poiskal Ovniča, ki je priznal, da je res on podtaknil ogenj. Miha ga je nato zaklenil v klet Jurkove požgane hiše, kjer je kasneje umrl. Gromberškega Miha pa niso nikoli ujeli. Zapustil je deželo in nikoli niso več slišali o njem.

Tedaj je počilo. Hertaler je samo zakrilil z rokami in padel vznak v potok. Miha je počakal toliko, da je potonil v tolmun, potem pa spraval pištolo in se pognal po rebri navzgor. (Pradedje, 390)

Sokolarjenje, lov na medveda in velika slavnostna pojedina:

- v romanu Pradedje se pojavi motiv lova, kot načina preživljanja prostega časa grajske gospode. Grof in grofica sta prišla na lov vsak s svojim sokolom in orožjem v roki. Najprej so pognali pse, ki so dvignili jate jerebic, sokoli pa so se pognali za njimi. Lov se je začel šele, ko je grofica ujela prvega zajca in njen sokol prvo jerebico. Začela se je prava morija. Jezdec so se spustili v dir. Sokoli so obletavali in se spuščali na zajce in jerebice. Za gonjače so morali vsi fantje in mlajši moški, ki so premraženi in utrujeni spremljali to morijo. Gospodje so se zabavali. Na lovu se je ponesrečil grofičin sokol, zato ji je grof obljubil kožo največjega pohorskega medveda. Pripravili so se za lov na medveda, ki so se ga udeležili samo moški. Ko so pokončali velikega orjaka, je sledilo slavnostno kosilo. Pred začetkom pojedine so piskači naznanili, da sta grof in grofica sedla k slavnostnemu kosilu. Nato so prišli v jedilnico, da bi gospoda ob glasbeni spremljavi hitreje segala po jedeh in lažje prebavljala. Pred jedjo, med in po njej

je pogovor tekel samo o lovu, prvem in drugem in o tem, kako je grof medvedu orjaku zadal prvi in zadnji udarec. Pojedina je trajala pozno v noč. Sestavljena je bila iz desetih jedi.

Slavnostno kosilo se je začelo z rezanci iz presajene pšenične moke. /.../ Šele ko so na cinastih pladnjih odnesli v jedilnico pitane kopune, dušene v soku, ... /.../ Pojedina se sicer ni začela z rezanci, politimi s sladko smetano, pač pa s polskavskimi postrvmi, ... /.../ Zgoraj na Gromberku so kuharji pripravili že četrto jed: drobno narezano zelje s slanino. /.../ Na srečo so med njenimi besedami na velikanskih pladnjih prinesli pečene kozličke. /.../ Komaj so zgoraj na gradu služabniki odnesli na pol obrane kosti, že so začeli prinašati šesto jed: vročo ribjo juho z velikimi kosti kuhanih krapov in drugih rib v njej. /.../ Zgoraj na gradu so odnašali prazne sklede, ta in oni plemenitnik se je že sporazumel s to in ono gospo, v kuhinji pa so pripravljali naslednjo, sedmo jed: stolčeno rakovo meso, pečeno na surovem maslu in močno začinjeno s čebulo pa obogateno z vkuhano zelenjavo in dišavami. /.../ Strežaji so začeli prinašati v manjših skledah osmo jed: svinino v krvavi juhi. /.../ Zgoraj na Gromberku so tistim maloštevilnim gospodom in še bolj maloštevilnim gospem, ki so vztrajale za mizo, postregli z zadnjo jedjo: z ričetom v mastni juhi. Grof in grofica sta šla počivat takoj potem, ko so strežaji prinesli na mizo zagozde sira pa košarice zimskih hrušk in jabolok pa južnega sadja, ... (Pradedje, 85–100)

7.4 NACIONALNOPOLITIČNA FUNKCIJA ZGODOVINSKEGA ROMANA

Zgodovinski roman poznajo vse razvite nacionalne literature. Začetek razvoja žanra je bil tesno povezan z rojstvom nacionalne zavesti. Postal je eden najbolj nacionalno specifično interpretiranih žanrov. Postavljen je v prostor bralčevega nacionalnega interesa. Bralec tako pretekle dogodke interpretira kot anticipacijo lastne sočasne politične in nacionalne usode. Nacionalizem zgodovinskega romana je dveh vrst: liberalni (v imenu boja proti aristokraciji) in etnični ali rasni (v imenu boja proti tuji imperialni moči). Prvi tematizira družbenega nasprotnika, drugi se obrača k lastnemu narodu, da bi mu dal samozavest in moč za nacionalno emancipacijo. Slovenski zgodovinski roman bi po Lemirovi klasifikaciji sodil skupaj z grškim, nemškim, poljskim, ruskim, italijanskim, madžarskim... v to drugo skupino. Zaradi tega obstaja potreba po lokalni obarvanosti in folklorizaciji preteklosti. Najbolj nacionalistične so teme z negativnimi junaki in zgodbami, npr. o nacionalnem izdajstvu. V 20. stoletju je

zgodovinski roman vezan na etično problematiko in lokalno zgodovino ter je politično ali vsaj nazorsko angažiran. (Hladnik, 1995)

Slovenski žanrski termin »zgodovinska povest« so utrjevali literarni programi založb in časopisov. Od 80. let dalje je glavnino člankov o žanru, večinoma kritike, prinesel osrednji literarni časopis Ljubljanski zvon, ki je odgovoren za oblikovanje predstav o zgodovinskem romanu. Kritika se je zgledovala pri drugih slovanskih narodih. Pri žanru je poudarjala njegovo nacionalnospodbudno funkcijo. Bila je pripravljena pohvaliti tudi estetsko manj uspele izdelke, če so le bili zvesti nacionalnim kulturnim in političnim interesom. Ljubljanski zvon je zarisal popolnoma drugačen okvir določanja žanra zgodovinskega romana. Zgledoval se je zlasti pri Čehih in Poljaki, kasneje pa skoraj izključno ob domači produkciji. Prevladovala je pozornost na nacionalnospodbudni moment žanra, ki pravzaprav zmanjšuje pomen zgodovine v romanu, ker je le-ta avtorju samo opora. (Hladnik, 1996)

Ugasla dolina je roman, ki je vezan na lokalno zgodovino. Govori o propadu železarstva na Koroškem in slovenskih malih ljudi, ki so bili zaposleni v železarni. Upravniki so Nemci, pudlarji pa Slovenci. Avtor se ni preveč ustavljal pri njihovi razliki, saj upravnike ni opisoval. Za njih je značilno samo to, da so železarno prodali in da jim ni mar za delavce. Avtor je poudaril pozitivnega junaka mojstra Bergmanna, ki je Nmec in hkrati dober oziroma pozitivno ovrednoten. Živel je za železarno in z njo je umrl, saj je po smrti svoje žene in otrok živel še samo za fužine. Živel je z delavci, živel je za fužine in po propadu le-teh si je vzel življenje. Vsi slovenski junaki so ali kmetje ali pudlarji in vsi so dobri junaki. Za njih je značilna revščina in boj za preživetje, čeprav fužinarji imajo nekaj več »pod palcem«. S propadom železarne padejo ali v brezposelnost ali dobijo novo priložnost v avstrijskih železarnah.

Roman **Pradedje** je prav tako vezan na lokalno zgodovino, in sicer na kmečki upor leta 1635, ki se je dogajal na spodnjem Štajerskem na treh graščinah grofa Dietrichsteina: Grombergu, Zgornji Polskavi in Frajštajnu. Oskrbniki graščin Hertaler, Herknap in Herschramm so Nemci. Predstavljeni so kot negativni junaki, še posebej Hertaler, o katerem je največ govora. Zanimljiv je do Rodnikove družine zaradi zamer iz preteklosti in ljubezni med njegovo hčerjo Evo

Renato in Rodnikovim Boštjanom. Nemca, ki sta prav tako predstavljena v negativni luči, sta grof in grofica Dietrichstein. Ne kažeta nobenega zanimanja za podložnike, saj jima za njih ni kaj dosti mar. Po prihodu na Gromberg se samo zabavata in še to na račun kmetov. Podložniki so morali za grofa odšteti meso, moko, jajca, tudi denar so morali dati. Podložniki so Slovenci in so revni. Plačujejo davke v denarju, živini in pridelku. Davki so vedno večji, saj jih zvišujejo oskrbniki sami. Dogajanje se suče okrog Rodnikove družine. Vsi so »bojevniki« za grunt in vsi z izjemo Blaža plačajo z življenjem. Stari Rodnik se ponesreči na lovu na medveda, mladi Rodnik in Boštjan pa sta žrtvi kmečkega upora. Ovnič je edini predstavnik slovenskega rodu, ki je prikazan kot negativen junak. Bil je »izdajalec«, ki je informacije prenašal Hertalerju. Tako je ta izvedel za pismo, ki so ga podložniki napisali grofu. Priznal je, da je kriv za smrt mojstra Jurka. Doletela ga je kruta usoda. Ostal je zaprt v kleti mojstra Jurka, kjer je tudi umrl.

V romanu **Gorele so grmade** nacionalna ideja ni neposredno izražena. Edina predstavnika nemškega rodu sta grof in grofica Dietrichstein, ki sta predstavljena kot negativna junaka, saj sta obdolžila čarovništva Dolgo Lizo in sprožila proces proti njej. Vsi ostali junaki so predstavniki slovenskega rodu in so ali pozitivni ali negativni. Ni razlike med revnimi in bogatimi. Janževa družina ni bila ne revna ne bogata. Niso trpeli pomanjkanja in borili so se za obstoj ter razvoj grunta. Janž je izrazito pozitiven junak, Rozina pa negativna junakinja. Še pred poroko jo zapelje njegov brat Jurij, s katerim zanosi. Kljub temu se z Janžem poroči, toda z ničemer ni zadovoljna. Da bi ga čim bolj prizadela, mu razkrije resnico, kdo je Evin oče in nazadnje jo razkrije tudi sami Evi. Podleže strelom in umre. Na koncu zmaga dobro, saj Evo rešijo grmade, Janžev rod pa se nadaljuje.

7.5 TIPI ZGODOVINSKEGA ROMANA

Tipologija zgodovinske romana prispeva k preglednosti možnih funkcij zgodovinskega romana.

Prvi tip so besedila, ki jim gre za prezentacijo preteklosti (klasični zgodovinski roman, scottovski zgodovinski roman). Preteklost je tu zanimivo drugačna od sedanjosti.

1. Znotraj tega tipa je preteklost lahko eksotična, slikovita, skratka sama sebi namen (zgodovinska žanrska slika, grozljivi roman)
2. Preteklost je lahko v dvojni relaciji s sedanjostjo:
 - a) če je bolj simpatična od sedanjosti, potem gre za eskapistična besedila (romance),
 - b) če je prikazana v temnih barvah, potem se razume kot razvojna predstopnja sočasnosti (idejnozgodovinski roman)

V drugem tipu ima zgodovinsko razmerje do drugih časov instrumentalno vlogo; besedila se ukvarjajo

1. s splošnočloveškimi problemi: dejanja, ki so v preteklosti enaka, kot bi bila v sedanjosti, dokazujejo nespremenljivost človeške čudi (zgodovinska romanca, psihološki zgodovinski roman),
2. z aktualnimi socialnimi problemi, pa je iz političnih, cenzurnih ali podobnih razlogov sedanji čas neprimeren ali celo prepovedan in pride zato prav preteklost kot metafora, krinka, preobleka za sedanjost (Dokoupil temu reče projekcijski roman, Henderson pa satirični roman):
 - a) metafora ima lahko zgolj spoznavno razsežnost v smislu izreka, da se zgodovina ponavlja
 - b) lahko pa ima mobilizacijsko (propagandno, agitatorsko) funkcijo. (Hladnik, 1995)

Glede na tipologijo zgodovinskega romana bi lahko Ingoličeva dela uvrstili v prvi tip besedil, ki jim gre za predstavitev preteklosti. Lahko bi rekli, da so Ingoličevi zgodovinski romani klasični zgodovinski romani.

8 ZAKLJUČEK

Anton Ingolič se je slovenski javnosti prvič predstavil leta 1935 s povestjo Mlada leta. Oblikovala se je podoba pisatelja, ki je skrbno zbiral gradivo, preden

je napisal knjigo. Vse je zabeležil z lastnimi očmi, tako da je prizore natančno pretehtal in videl. Če odvezamemo nekatere izjeme, je Ingolič ostal zakoreninjen v svoji domači zemlji. V času svojega pisateljevanja je objavil tri zgodovinske romane: Ugasla dolina (1956), Pradedje (1975) in Gorele so grmade (1977). Zgodovinski roman zamejujejo naslednja določila: umeščenost dogajanja v preteklost, ki avtorju ni mogla biti izkušensko dostopna, uporaba zgodovinskih dejstev, uporaba popularnih pripovednih motivov in postopkov, nacionalno predstavna in usmerjevalna vloga ter pripravljenost na podrobnejšo žanrsko klasifikacijo.

Prvi zgodovinski roman **Ugasla dolina** je postavljen v 19. stoletje. Za roman je značilna delavska tematika oziroma propad železarstva na Koroškem in železarne Prevalje. Bratje Rosthorn so na Prevaljah zgradili železarno s pudlovkami in drugimi napravami. V 80. letih je železarna v Donawitzu odvzela Prevaljam prednost v proizvodnji tirnic, tako da so se koroške železarne morale povezati v veliki avstrijski koncern in valjanje železa prenesti v Donawitz, kjer so nekateri delavci sprejeli novo delo. Roman je upodobitev življenjske stvarnosti. Zanj je značilna delavska oziroma proletarska tematika. Glavni akterji so proletarci. S tem je povezanih več motivov: odnos med očetom kmetom in sinom delavcem, pijančevanje, izseljevanje, selitev, praznovanje 1. maja in nesrečne smrti. Roman je vezan na lokalno zgodovino, ki jo nacionalno obarva. V tem romanu je avtor pozitivno ovrednotil mojstra Bergmanna, ki je Nmec in hkrati dober junak. Ugasla dolina je zgodovinski roman na temo delavskega gibanja.

Roman **Pradedje** je postavljen v 17. stoletje, in sicer v leto 1635, ki je čas velikega slovenskega kmečkega upora. Roman je namreč izšel ob 340-letnici leta. Upor, ki doslej še ni bil zgodovinsko temeljito raziskan, je zajel vso Spodnjo Štajersko in del Kranjske. Bil je silovit, saj so uporniki zavzeli, zažgali in oplenili okoli osemdeset gradov, graščin, samostanov in župnišč. Dogajanje temelji na osebni izkušnji glavnih junakov in načinu doživljanja »hudodelstev«. Poleg vodilnega motiva kmečkega upora najdemo še motiv ljubezni, socialne motive, motiv lova in trivialne motive. Roman je vezan na lokalno zgodovino, ki ga nacionalno obarva. Nemci, kot so grofje Dietrichsteini in oskrbniki treh gosposčin, so predstavljeni kot negativni junaki, Slovenci pa so podložniki in hkrati pozitivni junaki. Pradedje so roman na temo kmečkih uporov.

Roman **Gorele so grmade** je prav tako postavljen v 17. stoletje. Začenja se 13 let po romanu Pradedje in je nekakšno nadaljevanje le-tega. To je bil čas zmed, ki jih je bila povzročila tridesetletna vojna, ki je zajela tudi naše kraje. To je bil čas kuge in najhujšega preganjanja čarovnic pri nas. Čarovniški procesi so imeli svoj izvor v nerazumevanju naravnih pojavov. Nekateri so tako verjeli, da lahko posamezni posvečeni ljudje s svojo močjo prinesejo bolezen in zdravje, neurje s točo, ljubezen in sovraštvo. Zadnje žrtve tragične zablode so zgorele na grmadi v začetku 18. stoletja. V romanu Gorele so grmade sledimo pravemu protičarovniškemu procesu z nečloveškim mučenjem. 17. stoletje je še čas, ko so se na tem področju prišleki Uskoki stapljali s slovenskim ljudmi in naselji. Uskoki so prebivalstvo, ki so pobegnili pred Turki na slovensko ozemlje ob hrvaški meji. Ta roman pa je tudi kronika pisateljevih pradedov – Uskokov. Dogajanje prav tako temelji na osebni izkušnji glavnih junakov. Vodilna motiva sta uskokovstvo in čarovništvo, najdemo pa še motiv ljubezni in socialne motive. V romanu nacionalna ideja ni neposredno izražena. Gorele so grmade je zgodovinski roman o Uskokih in čarovnicah.

Dogajanje v romanih Pradedje in Gorele so grmade je postavljeno na tri gradove v bližini Ingoličevega rojstnega kraja, in sicer na gromberški, zgornjepolskavski in frajštajnski grad. Od gromberškega gradu so danes ostale samo razvaline, saj so ga leta 1635 v kmečkem uporu požgali sami podložniki. Zgornjepolskavski in frajštajnski grad stojita še danes, a sta neprimerno poseljena s strankami.

9 VIRI

Branko Božič: Zgodovina slovenskega naroda. Ljubljana: Prešernova družba, 1970.

Janko Čar: Kratek pregled zgodovine slovenjebistriškega sveta od davnine do leta 1980. 1995.

[Http://www.educa.fmf.uni-lj.si/izodel/sola/1998/di/sorcnik/davnini.htm](http://www.educa.fmf.uni-lj.si/izodel/sola/1998/di/sorcnik/davnini.htm).

Helga Glušič: Sto slovenskih pripovednikov. Ljubljana: Prešernova družba, 1996.

Bogo Grafenauer: Kmečki upori na Slovenskem. Ljubljana: DZS, 1962.

Miran Hladnik: Čas v slovenskem zgodovinskem romanu. XXXVI. SSJLK: Zbornik predavanj. Ljubljana: FF Univerze v Ljubljani, 2000. 113–37.

Miran Hladnik: Slovenska diskusija o zgodovinski povesti in zgodovinskem romanu. SR XLIV/2. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije, 1996. 201–21.

Miran Hladnik: Slovenska povest. XXVI. SSJLK: Zbornik predavanj. Ljubljana: Oddelek za slovanske jezike in književnosti, 1990. 35–47.

Miran Hladnik: Slovenski zgodovinski roman danes. XXXV. SSJLK: Zbornik predavanj. Ljubljana: FF Univerze v Ljubljani, 1999. 117–36.

Miran Hladnik: Preštevna določila slovenske povesti. SR XVI/1. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije, 1993. 65–75.

Miran Hladnik: Temeljni problemi zgodovinskega romana. SR XLIII/1. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije, 1995. 1–12.

Miran Hladnik: Temeljni problemi zgodovinskega romana. SR XLIII/2. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije, 1995. 183–200.

Anton Ingolič: Mladost na stopnicah. [Spremno besedo napisala Nada Gaborovič] Ljubljana: MK, 1972.

Anton Ingolič: Gorele so grmade: Roman. Ljubljana: MK, 1977.

Anton Ingolič: Pradedje: Roman. Ljubljana: DZS, 1975.

Anton Ingolič: Ugasla dolina: Povest. Ljubljana: Kmečka knjiga, 1956.

Koroški muzej Ravne na Koroškem. 2001. [Http://www.koroski-muzej.si/](http://www.koroski-muzej.si/).

Alojz Krivograd: Železarna Prevalje 1835-1899. Sporočilo ugaslega plavža: Železarna Prevalje 1835-1899. Prevalje: Koroški muzej Ravne in Občina Prevalje, 1999. 12–31.

Karla Oder: Od Farne vasi do Prevalj. Sporočilo ugaslega plavža: Železarna Prevalje 1835-1899. Prevalje: Koroški muzej Ravne in Občina Prevalje, 1999. 7–11.

Marko Terseglav: Uskoki. Enciklopedija Slovenije. Ljubljana: MK, 1987–2002. S. v.

Vodnik po Podravju. 2000. [Http://www.sraka.com/vodniki/vodnikpoobcini/](http://www.sraka.com/vodniki/vodnikpoobcini/).